

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๑๓

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาณีรัตนกัญญา

ณเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์

พระนคร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าวาณีรัตนกัญญา

พระราชธิดา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และ

เจ้าจอมมารดาแก้ว

ประสูติ วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๔๐๐

สิ้นพระชนม์ วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๔๗๘

พระราชทานเพลิงพระศพที่พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อณวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๔๗๙

คำอธิบาย

หนังสือนี้เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉะบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มี ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๐ ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนั้นว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดี ตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญ ไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่

นั้นไปเข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจดจึงใช้ราชาศัพท์ เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้า และข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่ายเสด็จไปศาลเจ้าและข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ" (หน้า ๑๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำหรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จด ลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย์" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมาณพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" คำว่า "ฉัน" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เองและผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "พระองค์" เป็นคำที่ผู้รับรับสั่งได้เปลี่ยนแล้ว ซึ่งความจริง ถ้าทรงจดลงเอง ก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระยา ฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในฉัน" หรือถ้าผู้รับรับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยน ก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จ

กรมพระ พระองค์ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมือง เหมือนอยู่ในพระองค์" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า ในตอนหลังๆ มา ตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่ฉะเพาะวันหนึ่งๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลายๆ วัน จะเห็นว่าล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยฉะเพาะ ผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือนี้มี ๒ จำพวก คือ:—

จำพวกที่ ๑ นักประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศสยามยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวันละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติ กฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่นๆ อันปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้น ยิ่งกว่านั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่า ใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการงานเมืองอะไรบ้าง ถึงแม้อาจค้นได้ในหนังสืออื่น เช่นหนังสือราชการตามกระทรวงต่างๆ เป็นต้น ก็ต้องค้นหาได้ด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประสาสโนบาย ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำสยามประเทศหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความยากลำบากเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

หวังใจว่า หนังสือนี้จะเป็นที่พอใจของผู้ที่ได้รับไปอ่านเป็นอันมาก.

กรมศิลปากร

๒๖ ธันวาคม ๒๔๗๙

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
พระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ (พ.ศ. ๒๔๒๕)

วัน ๒ ๗ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประทับพระที่แท่นถมห้องออกขุนนาง ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้ที่มาประชุมวันนี้ คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ ประชุมวันนี้ ทรงปรึกษาด้วยการโทรเลขที่พระยาศรีสิงหเทพออกไปจัดการทางเมืองพระตะบอง ไปต่อสายฝรั่งเศสที่กำพงปรักเรื่อง ๑ เรื่องความผู้ร้ายลักเด็กไปจำนำ มีพระราชหัตถ์เลขาสั่งให้ปรึกษาโทษเรื่อง ๑ เรื่องความมองซวยกงพะม่าคนในบังคับอังกฤษเรื่อง ๑ และราชการอื่นๆ บ้าง จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเลิกประชุมเสด็จ

ขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการบางคนแต่งตามธรรมเนียม เจ้านายติดตราด้วย เข้าไปที่พระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้าเวลาย่ำค่ำเศษเสด็จลง พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ในการฉลองพระแก้ว และพระพุทธรูปทองคำอุ้มบาตรของสมเด็จพระนางเจ้ากับพระพุทธรูปรำพึงทองคำของพระนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรีทรงสร้าง และวันนี้เป็นวันประสูติพระนางเธอพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธโดยสุริยคติกาลด้วย ครั้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้วทรงจุดดอกไม้เพลิงที่หน้าพระตำหนัก แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๘ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้ามีการเลี้ยงพระที่พระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้าในการฉลองพระนั้น เวลาบ่ายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนากัณฑ์ ๑ แต่หาได้เสด็จลงไม่ เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออกชั้นกลางทรงราชการต่าง ๆ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จลงพระตำหนัก สมเด็จพระนางเจ้าทรงโปรยทาน เวลาค่ำพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการบางคนเข้าไปที่พระตำหนัก พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ในการฉลองพระอีกวัน ๑ สวดมนต์จบ สมเด็จพระนางเจ้าเสด็จออกให้เจ้านายเฝ้า

ทรงดอกไม้เพลิงที่หน้าพระตำหนัก แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๆ๖ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าที่พระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้ามีการเลี้ยงพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์เวลาคืนนี้ ๑๐ รูปนั้น ครั้นแล้วพระธรรมวโรดมถวายเทศนากัณฑ์ ๑ สมเด็จพระนางเจ้าทรงโปรยทานผลกัลปพฤกษ์ แล้วเวียนเทียนสมโภชเป็นเสร็จสิ้นการฉลองพระเวลาบ่าย๒โมงเศษเสด็จออก กรมหมื่นประจักษ์เฝ้าถวายเรื่องราวแล้ว กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นภูธเรศ พระยาสมบัติยาธิบาลเฝ้าพระยาโชฎึกนำหลวงราชโภคานุกูลเฝ้าถวายบั้นทรงราชการต่างๆ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกราชการอันใด ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ สั่งให้พระยาศรีสุนทรโวหารคิดพระนามพระบวรวงศ์เธอชั้น๔ พระองค์เจ้าสุธารศเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมวังหน้า แล้วตรัสการต่าง ๆ ครู่ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่ ๑ เสด็จไปประทับที่ห้องชิตดิงรูมทรงราชการต่างๆ กรมประจักษ์ พระองค์เจ้าดิศวรกุมารเฝ้า ประทับอยู่จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๆ๑๐ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาวันนี้พระยาศรีสุนทรโวหารได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์

ข้าราชการไปประชุมณหอมิวเซียม ปรึกษาโทษเรื่องความผู้ร้ายลักเด็กไปจำนำไว้ที่โรงจำนำตามพระราชหัตถ์เลขา ร. ที่ ๓๒๐/๔๔ ผู้ที่เชิญมาประชุมนั้น คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ พระยาอภัยรณฤทธิ์ ๑ พระยาเจริญราชไมตรี ๑ พระยาภาสกรวงศ์ ๑ พระยากลาโหมราชเสนา ๑ พระยาเทพประชุน ๑ พระยาราชวรานุกูล ๑ พระยาจ่าแสนบดี ๑ กับลูกขุนณศาลหลวงพร้อมกัน การประชุมเป็นประการใดจะได้จดต่อภายหลังแต่เวลาวันนี้ เจ้าพระยาสุรวงศ์ป่วยไม่มาประชุม เวลาบ่าย ๒ โมงเสษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมง มองซิเออร์เลอดอกเตอร์ฮารมั่นกงสุลและคอมมิสแซฝรั่งเศส กับมองซิเออร์ลอยไวซ์กงสุลนำคนฝรั่งเศส เป็นพวกซึ่งจะมาเซอรเวย์ทางซึ่งจะขุดคลองตัดแหลมมะลายู ซึ่งมองซิเออร์เดอเลเสบให้เข้ามาตรวจนั้น เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ๕ นายเป็นคอมมาน

ต้นคน ๑ ทรงปราศรัยตามธรรมเนียม และได้กราบบังคมทูลว่าจะออกไปตรวจทางเมืองชุมพร เฝ้าอยู่ครู่หนึ่งเสด็จขึ้น เวลายำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาราชวรานุกูลอ่านบอกพระยาศรีสิงหเทพข้าหลวงว่าด้วยราชการซึ่งออกไปทำโทรเลขต่อสายฝรั่งเศสกับว่าที่เมืองศรีโสภณความไข้ชุมจะต้องขอรอการที่นั้นไว้ฉะบับ ๑ เมืองนครนายกเมืองอุทัยธานีกรุงเก่าส่งเงินบี้จีนทั้ง ๓ เมืองๆ ละฉะบับ พระนรินทร์อ่านบอกหลวงนราธิกรฤทธิ์ข้าหลวงว่าด้วยการที่ออกไปจัดทำสายโทรเลขทางเมืองเพ็ชรบุรีไปต่อสายอังกฤษฉะบับ ๑ ขอขวานไปตัดไม้ใหญ่ทำการโทรเลข ๑๐๐ เล่มฉะบับ ๑ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่ ๑ เสด็จประทับที่ชิตติงรูมทรงราชการต่างๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๑๑ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ประชุมพระราชาคณะพร้อมกันตามรายบัญชีที่จดไว้หน้าสมุดนี้ พระสงฆ์แปลหนังสือไล่ประโยคดั่งจะจดรายบัญชีท้ายหน้านี้ ประทับอยู่จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระราชทานผ้าจีวรแพรกับธูปเทียนแก่พระราชาคณะผู้ไล่ทุกคนแล้ว เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งอนันตสมาคม เวลายำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองกาญจณดิษฐ ส่งเงินภาษีผลประโยชน์ฉะบับ ๑ พระยาราชวรานุกูลทูลนำพระวิสุทธิธรรมธาดา ผู้ว่าราชการเมืองลพบุรีกราบถวายบังคม

ลาไปเมืองทรงการต่างๆ ครู่ ๑ เสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศ แล้วเสด็จประทับที่ชิดติงรูมทรงราชการต่างๆ พระวุฒิการบดีถวายฎีโปตพระไล่หนังสือวันนี้ ๕ องค์ คือ

พระจั่น	พรรษา ๑๐ อายุ ๓๒	ศิษย์พระโหราธิบดีแปลธรรมบทประโยคที่ ๑ หนี ๑
วัดพระเชตุพน พระตะ๊ว	พรรษา ๖ อายุ ๒๗	ศิษย์หลวงญาณภิรมย์แปลธรรมบทประโยคที่ ๑ ได้ ๑
พระเพิ่ม	พรรษา ๔ อายุ ๒๔	ศิษย์มหาผึ้งแปลธรรมบทประโยคที่ ๑ หนี ๑
วัดสุทัศน์เทพวราราม พระบัว	พรรษา ๗ อายุ ๒๘	ศิษย์พระราชมุนีแปลธรรมบทประโยคที่๑หนี๑
วัดจักรวรรดิราชาวาสพระบุญ	พรรษา ๕ อายุ ๒๖	ศิษย์พระวินัยกิจโกศลแปลธรรมบทประโยคที่ ๑ ได้ ๑

รวมไล่ประโยคที่ ๑ วันนี้ได้ ๒ หนี ๓ ประทับทรงราชการต่าง ๆ จนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๑๒ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ จมื่นจงภักดีองค์ขวาเฝ้าถวายผลกัลปพฤกษ์ในการศพพระยารัตนามาตย์บิดาพระยานรรัตน์เฝ้าถวายตลับทองที่โปรดเกล้า ฯ ให้ทำสำหรับพระราชทานเจ้าจอมที่รับราชการมานาน พระยาประสิทธิ์

ศุภการเฝ้าถวายหนังสือเรื่องความมรดกฉะบับ ๑ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลายํ่าค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองนครศรีธรรมราชส่งเงินค่านาฉะบับ ๑ ทรงการอื่น ๆ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่ ๑ เสด็จประทับที่ชิตติงรูม กรมหมื่นพิชิตเฝ้าเรื่องความ กรมหมื่นภูธเรศเฝ้าถวายบัญชีเงินเอกซฮิบิเชน และถวายคอนแตรกมิสเตอร์เบนซันที่จะสั่งเพ็ชร์ทำพระสังวาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๑๓ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกประชุมเจ้านายและเสนาบดีที่ห้องออกขุนนางตามธรรมเนียมวันโกน ผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ การประชุมวันนี้ปรึกษาด้วยเรื่องมิสเตอร์เปล ซึ่งเป็นเอเยนต์ของอิสเตินเอกซเตนชันไซนาแอนด์ออสเตรเลเซียนเตเลคราฟกอมปนี จะมาขอทำสายโทรเลขแต่ปีนังมาต่อที่เมืองไทรบุรีเข้ามาสงขลา และแต่

กรุงเทพ ฯ ไปจนถึงแหลมเคบเซนต์เยมซ์นั้นเรื่อง ๑ เรื่องการที่ฝรั่งเศสขอขุดคลองเมืองกระตัดแหลมมะลายูเรื่อง ๑ เรื่องความมองคุณะเรื่อง ๑ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเลิกประชุมเสด็จไปประทับที่ซิตติงรูมครู่ ๑ เสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองกาญจนบุรี ว่าด้วยพระศรีสุวรรณคีรีเจ้าเมืองสังคบุรีถึงแก่กรรมตำแหน่งว่างมาช้านาน ขอให้หลวงวิเศษสงครามบุตรเจ้าเมืองเก่าเป็นแทน กับนำบรรณาการเมืองสังคบุรีด้วย แล้วทูลเบิกหลวงวิเศษสงครามกับกรมการเฝ้าถวายเทียนดอกไม้เงินและเครื่องบรรณาการ ทรงปราศรัยตามธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศครู่ ๑ เสด็จไปประทับที่ซิตติงรูมกรมพิชิต พระยาภาสเฝ้า จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น อนึ่งวันนี้ประหารชีวิตอ้ายทองแดงกับผู้ร้ายอีกรวม ๑๑ คน รายปล้นปากคลองบางลำภูและรายอื่นด้วย พระไล่หนังสือวันนี้

วัน ๒ ๑๔ ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงการต่าง ๆ กรมหมื่นนเรศร พระยารัตนโกษาเฝ้าคัดเพ็ชร์ทำธำมะรงค์พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่นเทวะวงศ์ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์เฝ้าประทับทรงปิดทองพระพุทธรูปพระไตรปิฎกและทรงการอื่น ๆ จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกทรงรายวันระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทะเลเที่ยวนี้

ในสมุดสำหรับเรือพระที่นั่งเวสาตรี

วัน ๓ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนางไม่มีราชการและใบบอกอันใด เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ แล้วเสด็จประทับซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกที่พระทวารมุขกระสันชั้นกลางข้างตะวันออก พระสยามพลภักดิ์ปลัดเมืองนครไชยศรี หลวงอร่ามเรืองฤทธิ์ยกกระบัตรเมืองสมุทรสงคราม นำราษฎรซึ่งมีความชอบจับผู้ร้ายครั้งนี้ได้ทั้ง ๒ เมือง เข้าเฝ้ารับพระราชทานรางวัลที่ห้องแอนตีรูม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาแก่นายต่ายผู้คุมเมืองสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นผู้คุมผู้ร้ายมา อ้ายผู้ร้ายฟันถูกตาบอดทั้งสองข้าง เป็นความชอบในราชการแผ่นดินกับเงินตราอีก ๕ ชั่ง เสื่อสักหลาดเสื่อ ๑ แล้วพระราชทานบำเหน็จแก่กรมการและราษฎรอื่นต่อไป ตามรายบัญชีดังนี้ เมืองสมุทรสงครามขุนเทพอาญากรมการ ๑๐ ตำลึง นายคลังขุนด่าน ๕ ตำลึง นายด้วงนายจีนนายสุ่นนายขาวนายนิ่มนายสุกนายช้างนายแซ่อ้ายพลอยคนละ ๕ ตำลึง เมืองนครไชยศรีขุนพิทักษ์นคร ๑ ชั่ง

ขุนขจรไพรินทร์นายแย้มผู้คุมคนละ ๑๐ ตำลึง แล้วเสด็จประทับซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร พระยาราชวรานุกูลทูลนำพระอุดรพิศดาร นายหล่อมหาดเล็กกราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองนครเชียงใหม่ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศตรัสกับกัปตันลอฟตัสมิสเตอร์เฮนรีซิกซึ่งอยู่ในนั้นแล้ว เสด็จประทับซิตติงรูม จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ฯ ๓ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับที่ดรออิงรูม พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์เฝ้าทูลลา ที่จะลาผนวชจากภิกษุ ณวันจันทร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือนยี่ แล้วเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนางทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เหรียญเงินเข็มศิลปวิทยาแก่หม่อมเจ้าประวิช ๑ พระยารัตนโกษา ๑ พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ๑ มีรายพิสดารอยู่ในสารบบของเหรียญนั้นแล้ว และพระราชทานตรามัณฑนาภรณ์แก่พระอุดรพิศดาร ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๔ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและการต่าง ๆ ทรงเซ็นในท้ายฎีกานายช้างซึ่งทูลเกล้า ฯ ถวายนั้น ว่าร้องดูถูกตราพระราชสีห์ซึ่งสำหรับรับและดำเนินพระบรมราชโองการว่าจะบังคับกรมการในหัวเมืองไม่ได้ และดูหมิ่นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอและเจ้าพระยาพลเทพว่า ถึงจะไปร้องกล่าวโทษกรมการก็จะไม่ไปถึงไหนได้ ให้จมื่นไชยภูษาเอาตัวนายช้างมามีกระทู้ถามว่าเหตุใดจึงกล่าวดูหมิ่นดังนี้ ผู้ใดเป็นผู้แต่งให้ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกที่ดรออิงรูม มิสเตอร์ปีลเครฟเอเยนต์และกงสุลเยเนราลอังกฤษ ๑ มิสเตอร์เฟรนช์ ๑ มิสเตอร์อาชเชอล่ามคนใหม่ ๑ เข้าเฝ้า มิสเตอร์ปีลเครฟแต่งตัวเสื้อยศ เพราะเป็นทางราชการที่จะกราบถวายบังคมลากลับไปเมือง ทรงปราศรัยครู่หนึ่ง ครั้นไปแล้ว เสด็จไปประทับทอดพระเนตรซ้อมแห่โสกันต์ที่มุขเด็ดชั้นกลางครู่หนึ่ง เสด็จมาประทับที่ดรออิงรูมพระราชทานสัญญาบัตรตั้งมิสเตอร์เยมซ์วิลเลียมเบนซันนายช่างทำทองใหญ่ที่เมืองลอนดอนเป็นหลวงรัตนานุกิจช่างทองหลวง และเขากราบถวายบังคมลากลับไปเมืองลอนดอนด้วย แล้วเสด็จขึ้น ค่ำวันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เพราะไม่ทรงสบาย

วัน ๗ ๕ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์

ซ้อมกระบวนแห่พระเจ้าลูกเธอที่จะโสกันต์ วันนี้พระเจ้าลูกเธอประทับพระยานมาศและมีกระบวนข้างในซ้อมด้วย แห่มาประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ทรงรับพระกรขึ้นเกยแล้ว ตั้งกระบวนแห่กลับพระพิเทสานตรพานิชเผ้าถวายของต่าง ๆ แล้วเสด็จขึ้นรับพระกรข้างใน เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองกาญจนบุรี ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยทำการเผาศพพระสมิงสิงหบุรีเจ้าเมืองสิงห์บุรี ฉะบับ ๑ ว่าด้วยตำแหน่งที่พระสมิงสิงหบุรียังว่างอยู่ ขอรับพระราชทานหลวงปลัดเป็นเจ้าเมืองสิงห์บุรี แล้วทูลนำพระยาราชบุรีหลวงปลัดเมืองสิงห์บุรีเผ้าถวายขี้ผึ้ง พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสงครามฉะบับ ๑ เมืองนครไชยศรีฉะบับ ๑ เมืองจันทบุรีฉะบับ ๑ เมืองสมุทรสาครฉะบับ ๑ เมืองระยองฉะบับ ๑ ส่งเงินปี่จีนทุก ๆ เมือง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งข้าราชการบ้าง และพระราชทานตราดุษฎีมาลาแก่พระยาศรีสุนทรโวหาร เข็มศิลปวิทยา ในการเรียบเรียงหนังสือสอนเด็กต่าง ๆ และวิชาหนังสือต่าง ๆ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟีศครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นประทับบนมุขกระสันชั้นบนตอนตะวันออก ทรงเครื่องใหญ่แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๆ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษทรงส่งพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระยานมาศที่เกยศิลาข้างใน หน้าท้องฉนวนพระที่นั่งนงคราญสโมสรแล้ว

เสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ทอดพระเนตรซ้อมกระบวนแห่เหมือนวานนี้ แต่วันนี้ซ้อมมีทหารนำทหารตามและคู่เคียงด้วย ทรงรับพระเจ้าลูกเธอขึ้น แล้วตั้งกระบวนแห่กลับทางเดิม แล้วเสด็จขึ้น วันนี้ไม่ทรงสบาย ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๒ ๗ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ทรงส่งพระเจ้าลูกเธอทรงพระยานมาศซ้อมแห่เหมือนวานนี้ แล้วเสด็จออกรับพระกรพระเจ้าลูกเธอที่เกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แล้วตั้งกระบวนแห่กลับเหมือนวานนี้ทุกอย่าง แล้วเสด็จขึ้น วันนี้ยังไม่ทรงสบาย จึ่งยังไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

อนึ่งวันนี้เวลาเช้าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอเสด็จไปทอดพระเนตรโล้ชิงช้าที่วัดสุทัศน์เทพวราราม

วัน ๓ ๘ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงส่งพระเจ้าลูกเธอทรงพระยานมาศที่เกยต้นชมพู่หน้าท้องฉนวน พระที่นั่งนงคราญสโมสร แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ซ้อมแห่และรับพระกร แล้วแห่กลับเหมือนวานนี้ทุกอย่าง กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้าที่นั่นแล้วเสด็จขึ้นรับพระกรข้างใน

วัน ๔ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกที่ห้องซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า แล้วขุนไชยภูษาเฝ้าถวายคำให้การนายช้างผู้ถวายฎีกาประมาทดูหมิ่นตราพระราชสีห์ ว่าไม่มีอำนาจที่จะบังคับกรมการในหัวเมืองได้ และประมาทดูหมิ่นสมเด็จกรมพระและเจ้าพระยาพลเทพนั้น นายช้างว่าตัวไม่รู้ความได้ไปจ้างนายวันแต่งให้นายวันผู้แต่งให้การว่าเห็น แล้วว่าว่าดังนั้นจะผิดได้ท้วงแล้ว นายช้างว่าผิดชอบอันใดไม่รู้ ทรงเซ็นไปใจความว่าได้ความตามคำให้การนั้น ผู้เจ้าของฎีกาไม่รู้ความจึงไปจ้างผู้แต่ง ๆ ส่วนผู้แต่งรู้แล้วว่าคำนั้นเป็นการสบประมาทยังเอาคำที่ตัวรู้อยู่ว่าเป็นคำสบประมาทมากล่าวขึ้น มีความผิดอยู่แก่ผู้แต่ง ให้เฆี่ยนนายวันผู้แต่ง ๕๐ ที เอาตัวไปจำไว้ณคุก ส่วนผู้ถวายนั้นไม่รู้จักความอะไร ให้ปล่อยตัวไปร้องที่สมเด็จกรมพระและเจ้าพระยาพลเทพก่อน เมื่อไม่ชำระให้จึงมาร้องฎีกา แล้วเสด็จออกประทับดรออิงรูม อาร์กอน เกรงกึงสุลเยรมันคนใหม่เข้าเฝ้าเป็นไปรเวต เพราะเข้ามาถึงใหม่ ครั้นเขากราบถวายบังคมลาไปแล้ว ลงพระราชอาญานายวันผู้แต่งฎีกานั้นที่หน้าสนามหญ้า แล้วทรงราชการต่าง ๆ แบดแมนมาเฝ้าลองฉลองพระองค์ แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกทางประตูแถลงราชกิจเสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ประทับบนเกยสูง พระยาราชวังเมืองขี่ช้างพังทองผูกสัปประคับกงกูบ ๔ หน้ามาเทียบ นายจ่ายงนั่ง

หน้า ทรงส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเสด็จขึ้นทรงช้าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงมณีมัยทรงพระวอ พระเจ้าลูกเธอทรงรถไปวัดสุทัศน์เทพวราราม แล้วเสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งสุทไธศวรรย์เรียกกระบวนแห่ พระยาราชวรานุกูลเป็นพระยาผู้ยืนชิงช้า ครั้นทอดพระเนตรแห่สิ้นกระบวนแล้ว เสด็จประทับทอดพระเนตรพระสงฆ์ไล่หนังสือ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอซึ่งจะโสกันต์ถวายไตรย่ามแด่พระราชาคณะ ซึ่งจะเจริญพระพุทธมนต์ ๑๐ รูป ประทับอยู่ครู่หนึ่งแล้วเสด็จขึ้นทางพระที่นั่งอนันตสมาคม

วัน ๕ ฯ๑๐ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงการต่าง ๆ ณห้องชิตติงรูมและทอดพระเนตรกุลาตีไม้และโมงครุ่มเล่นถวายทอดพระเนตรเพราะมาเตรียมอยู่ในการพระราชพิธีโสกันต์คราวนี้เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงทรงฉลองพระองค์เยียรบับพระภูษาเขียนทองตราเครื่องราชอิสสริยยศมหาวราภรณ์และสตาร์อื่นๆกับพระสังวาลมหาจักรี เสด็จลงประทับณเกยศิลาหน้าท้องฉนวนพระที่นั่งนงคราญสโมสร ตั้งกระบวนแห่แต่ที่นั้น จึงทรงส่งพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ลงทรงพระยานมาศเป็นที่ ๑ พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณีรัชกัญญาเป็นที่ ๒ พระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารีเป็นที่ ๓ ทรงพระยานมาศแล้วเดินกระบวนออกทางประตูราชสำราญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทางพระที่นั่ง

จักรีมหาปราสาททรงพระราชยานถม ไปประทับเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าทอดพระเนตรที่ทิมดาบริมประตูพิมานไชยศรี ข้าราชการฝ่ายหน้านั่งปรำหน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ชาวต่างประเทศดูที่ชั้นล่างหอพระสมุดวชิรญาณ พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน และข้าราชการดูที่ชั้นล่างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันตกตลอดมุขกระสัน ครั้นกระบวนแห่เดินมาเข้าประตูพิมานไชยศรีมีระเบ็ง โมงครุ่ม กุลาตีไม้ และละครข้างใน แต่งตัวรำดอกไม้ทองเงิน ๒ คู่ นอกประตูพิมานไชยศรีออกไปก็มีงานมหรสพตามเคย ครั้นพระยานมาศมาเทียบเกยแล้วทรงรับพระเจ้าลูกเธอขึ้นโดยลำดับทั้ง ๓ พระองค์ ทอดพระเนตรอยู่จนสิ้นกระบวน แล้วเสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๓๐ รูป มีกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ ครั้นจบแล้ว เสด็จไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ส่งพระเจ้าลูกเธอทั้ง ๓ พระองค์ทรงพระยานมาศแล้ว เดินกระบวนกลับทางเดิม พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์นั้น ขึ้นไปถวายชยันโตเวลาเมื่อเดินกระบวนที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ด้วย ครั้นกระบวนแห่กลับไปสิ้นกระบวนแล้วเสด็จทรงพระราชยานกลับขึ้นทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จไปรับพระกรข้างใน ทรงแจกเงินพระราชทานกระบวนแห่แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๑๑/๗ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จออกที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว ครั้นถึงพระฤกษ์เวลา ๓ โมงยกพระมหาเศวตฉัตร ณพระแท่นมุข กลางพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เปลี่ยนองค์เดิมซึ่งโครงเก่าผุ มีประโคมและยิงปืนมหาฤกษ์ มหาไชย มหาจักร มหาปราบยุค ครั้นเสร็จแล้วทรงปฏิบัติพระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่เจริญพระพุทธมนต์ใน การพระราชพิธีโสกันต์นั้น ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว เสด็จขึ้น มีเวียนเทียนสมโภชพระมหาเศวตฉัตรด้วย เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกห้องซิตติงรูม ทรงการต่างๆ จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้นเวลาบ่าย ๔ โมงทรงฉลองพระองค์และพระภูษา เยียรบับตราเครื่องราชอิสสริยะยศมหาสุราภรณ์ เสด็จลงประทับ ณเกยศิลาหน้าท้องฉนวนในพระบรมมหาราชวัง ส่งพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระยานมาศทั้ง ๓ พระองค์เหมือนวานนี้แล้ว เสด็จทางพระ ที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์ พิโมกข์ปราสาท ครั้นกระบวนแห่มาถึงก็มีมหรสพอย่างวานนี้ ครั้น พระยานมาศมาเทียบเกยทรงรับพระเจ้าลูกเธอขึ้นหมดแล้ว เสด็จ ขึ้นประทับในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๓๐ รูปเจริญ พระพุทธมนต์ ครั้นเจริญพระพุทธมนต์จบ แห่กลับเหมือน วานนี้ แล้วเสด็จขึ้น ในงานนี้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ฝ่ายทหารเต็มยศ พลเรือนนุ่งสมปักลายคาดสำรดเสื้อเยียรบับ ตลอดงาน

๑ ๑๒ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาย่ำรุ่งท้าวราชกิจวรภัตรเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จเจ้าพระยาเมื่อป่วยหนักออกไปอยู่ที่ราชบุรีแล้ว ครั้นเมื่อจะไปฉลองศาลาที่ท่านสร้างไว้ที่มะขามเตี้ยไปถึงกลอนโด ขึ้นไปเก็บมะขามป้อมบนบกหามไปกลางแดดเวลาเที่ยงไม่ให้ไปก็ไม่ฟัง ครั้นไปถึงต้นมะขามป้อมก็ไปนอนหลับตาซึมอยู่ กลับมาถึงเรือตัวร้อนอาการมากจึงปรึกษาพร้อมกันเอากลับมาเมืองราชบุรี มานอนท่าพระแท่นดงรังครึ่งคืน แล้วล่องลงมาถึงเมืองราชบุรี เวลาบ่ายโมงเศษหามขึ้นบก พอถึงต้นมะขามหน้าบ้านก็เป็นลมคอพับ จึงหามเข้าไปแก้ไขกันอยู่ใต้เรือน เวลานั้นลมก็จัดเอาลับแลเข้าบังไว้ ครั้นเจ้าพระยาสุรวงศ์และญาติซึ่งตามมาภายหลังมาถึงจึ่งพร้อมกันพาท่านลงเรือมา เวลาบ่าย ๕ โมงเศษวานนี้เรือไฟจูงมาพ้นคลองดำเนินสะดวกมาแล้ว จะเข้าคลองภาษีเจริญติดน้ำ ๆ แห้ง จึงไปรอน้ำอยู่ที่ปากคลองกระทุ่มแบน ถึงปากคลองเวลา ๕ ทุ่มเศษชักเยื่องไหล่หน่อยหนึ่ง ก็ถึงแก่พิราลัยที่ปากคลองกระทุ่มแบนนั้น ครั้นน้ำขึ้นจึงรีบเอาศพเข้ามาถึงจวนเวลากรู่ ๆ ครั้นเวลาเที่ยงเศษทรงเครื่องดำเสด็จออกรอกระบวนเสด็จอยู่ แต่โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายในไปรดน้ำเสียก่อน ครั้นเวลาบ่ายโมงเศษเสด็จทรงพระราชยานไปประทับท่าราชวรดิฐ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบไปประทับสพานหน้าบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เสด็จขึ้นทรงพระราชยานไป

ประทับตึกใหม่หลังบ้าน ประทับตรัสกับเจ้าพระยาสุรวงศ์ครู่ ๑ เสด็จเข้าไปห้องในซึ่งตั้งเตียงคลุมศพท่านไว้นั้น ทรงรดน้ำพระราชทานและพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้ารดแล้ว แต่งศพตามอย่างธรรมเนียมของท่านเอง มีเสื้อตาดตัว ๑ ซ้อนชั้นในเสื้อครุยตัว ๑ แล้วโปรดให้เจ้าพระยาสุรวงศ์หวิศีรยะ ห่อศพลงโกศลองในของท่านสั่งมาเตรียมไว้ ทรงสวมชฎาพระราชทาน แล้วเสด็จไปประทับณหอหน้าบ้านยกโกศตั้งบนแว่นฟ้าของท่านทำประกับโกศกุดั่นน้อย เปลี่ยนเอาทองน้อยมาทรงกรมขุนขัตติยกัลยาไว้นั้น ทรงทอดผ้าไตรพระราชทาน พระสงฆ์มาบังสุกุล ๕๐ รูป แล้วเสด็จทรงพระราชยานที่หน้าบ้าน เสด็จกลับประทับหน้าบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เสด็จลงเรือพระที่นั่งกลับพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ทรงฉลองพระองค์และพระภูษาเยียรบับตราเครื่องราชอิสสริยะยศจุลจอมเกล้า เสด็จลงส่งพระเจ้าลูกเธอที่เกยข้างในแล้ว เสด็จทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ครั้นแห่มาทรงรับพระเจ้าลูกเธอไปทรงสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ครั้นจบแล้วแห่กลับเหมือนเวลาวานนี้ แล้วเสด็จขึ้น ในการที่สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัยครั้งนี้ โปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ไว้ทุกข์กำหนด ๗ วัน

วัน ๑ ๑๓ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ ทรงฉลองพระองค์และพระภูษาเยียรบับตรามหานพรัตนราชวราภรณ์ เสด็จลงส่งพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระราชยานมาศที่เกยหน้าท้องฉนวนข้างใน แล้วเสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ครั้นกระบวนแห่มาถึงทรงรับพระเจ้าลูกเธอขึ้นไปประทับในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เปลื้องเครื่องแต่งพระองค์อย่างทรงพึงสวดออกเสีย ทรงจีบและทรงสะพักโขมพัสตร์ เสด็จออกมาประทับหน้าอาสน์สงฆ์ ภูษามาลาแบ่งพระเกศาแล้ว กรมหมื่นวชิรญาณถวายศีล ครั้นได้พระฤกษ์ทรงรดน้ำพระมหาสังข์พระราชทาน แล้วทรงจรดพระกรรณไตรพระราชทานส่วน ๑ ทั้ง ๓ พระองค์ โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ทรงตัดส่วน ๑ ทั้ง ๓ พระองค์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาลทรงตัดพระองค์เจ้าวรลักษณาวดีส่วน ๑ พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณีรัชกัญญาส่วน ๑ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนภูวไนยนฤเบนทราธิบาล ทรงตัดพระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารีส่วน ๑ พระสงฆ์ถวายไชยมงคลประโคมพร้อมกัน ภูษามาลาทรงเครื่องเสร็จแล้ว เสด็จไปประทับหน้าเขาไกรลาศศิลา โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอที่โสกันต์ใหม่ทรงน้ำซึ่งเปิดออกจากปากสัตว์ แล้วขึ้นพระมณฑปที่สรงทรงรดน้ำพระพุทธมนต์ พระราชทานด้วยพระเต้าต่าง ๆ และโปรด

เกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน สรงแล้ว เสด็จขึ้นประทับปฏิบัติพระสงฆ์ บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วพระเจ้าลูกเธอที่โสกันต์ ใหม่ทรงเครื่องอย่างพระราชบุตรี ทรงผ้า ทรงเยียรบับจีบทรง สะพักตาดปัก เสด็จออกมานอกพระฉากทรงรดน้ำพระมหาสังข์ พระราชทานแล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ทรงถวายของพระองค์ละ ๑๐ รูป พระสงฆ์ถวายไชยมงคล แล้วเสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งอาภรณ์ พิโมกข์แต่งพระองค์พระเจ้าลูกเธอทั้ง ๓ พระองค์ ทรงเครื่องต้น พระองค์ที่ ๑ ที่ ๒ ทรงพระชฎา ๕ ยอด พระองค์ที่ ๓ ทรงพระ ชฎาพอก ครั้นทรงเครื่องแล้ว ทรงส่งลงพระยานมาศแห่กลับทาง เดิม กระบวนแห่เมื่อโสกันต์ แล้วเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเป็น แดงตามเคยมาแต่ก่อน ครั้นแห่ไปสิ้นกระบวน แล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๕ โมงเศษทรงฉลองพระองค์พระภูษาเยียรบับตราเครื่อง ราชอิสสริยะยศมหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จลงส่งพระเจ้าลูกเธอที่ เกยข้างในแล้ว เสด็จออกทรงพระราชยานแต่เกยพระที่นั่งจักรี มหาปราสาท ไปประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ ครั้นกระบวน แห่มาถึง ทรงรับพระกรพระเจ้าลูกเธอขึ้นในเวลาเย็นนี้ พระเจ้า ลูกเธอทรงพระเครื่องต้นพระชฎาลงยาทั้ง ๓ องค์ แล้วเสด็จ ประทับในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระเจ้าลูกเธอทั้ง ๓ พระ องค์ประทับ ณ เตียงเล็ก ลาดผ้าเยียรบับหน้าพระแท่นมุกเรียงกัน พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชครบ ๕ รอบ ทรงเจิม

และโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าฝ่ายใน จุณณ์เจิมถวาย แล้วพระราชทานเงินสมโภชพระคลังมหาสมบัติองค์ละ ๕ ชั่ง พระคลังข้างที่องค์ละ ๒๐ ชั่ง หีบลงยาตราแผ่นดินองค์ละหีบ หีบทององค์ละหีบ พระธำมรงค์เพ็ชร์เม็ดใหญ่องค์ละสำรับ ครั้นสมโภชเสร็จเสด็จประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ แห่กลับตามทางเดิม แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ฯ ๑๔ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประชุมปรึกษาราชการที่ห้องออกขุนนางผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ ได้ประชุมปรึกษาด้วยการโทรเลขและเรื่องอื่น ๆ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเลิกประชุม เสด็จประทับที่ชิตติงรูมครู่ ๑ แล้วเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกที่ชิตติงรูม สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อยเฝ้า ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ฯ ๑๕ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาย่ำรุ่งเศษเสด็จออกทางประตูแถลงราชกิจ พร้อมด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าและข้างใน ทรงพระราชดำเนินออกทางประตูเทวาพิทักษ์ไปประพาสที่สวนสราญรมย์ ประพาสอยู่จนเวลา ๓ โมงเศษ เสด็จไปบนที่อยู่เจ้าหมื่นไวยวรนารถเยี่ยมที่ป่วยตกม้าเจ็บมากครู่หนึ่ง เสด็จกลับเวลาเช้า ๔ โมง เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จลงไปทอดพระเนตรห้องกาดรูมใต้มุขกระสันด้านตะวันออก และห้องราชเอดเดอแกมป์ที่ชั้นล่างพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก แล้วทรงไตรสิเกอล์ของพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ซึ่งเอาไว้ในห้องราชเอดเดอแกมป์นั้น ทรงอยู่ที่หน้าพระที่นั่งกับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกเธอจนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จประทับที่ซิตติงรูมทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๑ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกที่ซิตติงรูมทรงฎีกาและการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อย และใคร ๆ เฝ้าอีกหลายคน จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองสุพรรณบุรีรายความผู้ร้ายซึ่งเจ้าหมื่นไวยวรนารถออกไปชำระฉะบับ ๑ เมืองอ่างทองว่าด้วยพระยาอินทรชิตจางวางถึงแก่กรรมฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกพระอนุรักษ์โยธาข้าหลวง เรื่องภาษีอากรเมืองตะกั่วป่าฉะบับ ๑ เรื่องชำระไทยแขกซึ่งเข้ากงสีฉะบับ ๑ กับสำเนาประกาศพระอนุรักษ์โยธา ว่าด้วยเรื่องไทยแขกเข้ากงสีฉะบับ ๑

พระยาพิพัฒนโกษา อ่านบอกเมืองนนทบุรี เรื่องผู้ร้ายฆ่าคนตาย ฉะบับ ๑ เมืองสมุทรสาครเรื่องความฆ่ากันตายฉะบับ ๑ เมืองสมุทรสงครามเรื่องผู้ร้ายปล้นฉะบับ ๑ แล้วเสด็จประทับในออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับที่ชิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ แล้วเสด็จขึ้น อนึ่งวันนี้พราหมณ์ทำพิธีตรีปาวายที่หอเทวสถานและแห่พระนเรศวร

วัน ๕ ๒ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกทรงฎีกาและการต่าง ๆ กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นอดิศรเฝ้าแล้ว เสด็จออกประทับที่ดรออิงรูม พระมหาราชครูพิธีและพราหมณ์โหรดาจารย์เฝ้า ถวายน้ำสังข์และเข้าตอกและของต่าง ๆ ซึ่งเข้าพิธีตรีปาวายแต่เวลาคืนนี้นั้น ทรงแจกเงินพระราชทานให้ตามสมควร และพระราชทานเงินไปให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงแจกที่พระตำหนักด้วย แล้วเสด็จประทับที่ชิตติงรูม สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยเฝ้า ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๔ โมง กงสุลเยรมันคนใหม่มาเตรียมคอยเฝ้า พักที่ดรออิงรูม ยิงสลุตที่หน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ๗ นัด ตามอย่างกงสุล ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เต็มยศทหารหน้า ตราอินทรีดำซึ่งเป็นตราของกรุงเยรมนี เสด็จออกประทับพระที่นั่งพุดตาลถม

ในพระมหาเศวตฉัตร ณห้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการแต่งเต็มยศทั้งสิ้น ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เบิกแขกเมืองเข้าเฝ้า พระยาพิพัฒนโกษาทูลเบิกขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาศ ให้มิสเตอร์รูดอลฟ์วอนเกรงกี กงสุลเยรมันคนใหม่ ได้เฝ้าสำแดงเครเดนเชียลและนำมิสเตอร์บรูเออ กงสุลที่ ๒ เฝ้าด้วย แล้วกงสุลอ่านแอดเดรสถวาย ทรงตอบตามธรรมเนียมและมีพระราชปฏิสันถารแล้วเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกที่ห้องซิตติงรูม กรมหมื่นภูธเรศ พระองค์เจ้าทองแถม พระองค์เจ้าสายเผ้า ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๓ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่ายโมงหนึ่ง เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับท่าราชวรดิฐ ประทับตรัสกับข้าราชการที่มาส่งเสด็จครู่หนึ่ง แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งเวสาตรี พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า พระนางเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และข้าราชการฝ่ายในฝ่ายหน้านั้นมีจำนวนคน คือกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ๑ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ๑ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ๑ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ กำกับเรือ ๑ พระยาภาสกรวงศ์ ๑ พระยานรรัตนราชมานิต ๑ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ ๑ จมื่น

สุรฤทธิ์พฤฒิไกร ๑ หลวงสารสรสิทธิยานุการ ๑ หม่อมเจ้าปรีดา ๑ หลวงชลยุทธโยธินทร์ กัปตัน ๑ นายจ่ายง ๑ นายราชภัณฑาภักดี ๑ นายสนองงานประพาส ๑ นายรองฉัน ๑ กรมหมอและมหาดเล็กไปใช้ตามเคย เวลาบ่ายโมงเศษออกเรือพระที่นั่งแล่นขึ้นไปกลับที่หน้าวัดราชาธิวาส ล่องลงมาตามลำน้ำเวลาบ่าย ๕ โมงเศษถึงเมืองสมุทรปราการ พวกกรมการลงมาเฝ้าและภรรยากรมการลงมาถวายของตามเคย รอเรือพระที่นั่งส่งเทียนขึ้นไปนมัสการพระสมุทรเจดีย์ แล้วออกเรือพระที่นั่งออกนอกปากน้ำไปทอดที่ทุ่นที่สันดอนเวลาทุ่มเศษ เสด็จลงเรือพระที่นั่งโบต ๑๒ กรรเชียง เรือสตีมลอนช์จูง ไปประทับที่ไลต์เฮาส์ เสด็จขึ้นทอดพระเนตรจนถึงชั้นโคม แล้วเสด็จกลับไปประทับเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลา ๑๑ ทุ่มพอน้ำขึ้น ออกเรือพระที่นั่งข้ามสันดอนไปทอดริมไลต์เฮาส์

วัน ๗ ๆ ๔ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าย่ำรุ่งเศษบรรทมตื่นแล้ว เวลาโมงเศษ ทอดพระเนตร หลวงชลยุทธโยธินทร์จุดตอร์ปิโดถวายทอดพระเนตรระเบิดเรือเข้าที่จมอยู่บนสันดอนนั้น วางตอร์ปิโด ๒ ลูก ระเบิดทีเดียวพร้อมกัน ดาดฟ้าเปิดขึ้นมาหมด เสด็จลงทรงเรือโบตเรือไฟเล็กจูงไปทอดพระเนตรที่ระเบิดนั้น แล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลาเช้า ๒ โมงเศษ ใช้จักรเรือ

พระที่นั่งเดินกลับข้ามสันดอนเข้ามา รอเรือพระที่นั่งทอดพระเนตรที่ซึ่งจะทำป้อม ที่แหลมฟ้าผ่าครู่หนึ่ง เวลาเช้า ๓ โมงเศษเดินเรือพระที่นั่งกลับขึ้นมาตามลำแม่น้ำ เวลาบ่ายโมงเศษถึงท่าราชวรดิฐ เทียบเรือพระที่นั่งแล้ว เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ตรัสกับเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์และข้าราชการซึ่งมารับเสด็จนั้นครู่หนึ่ง แล้วทรงพระราชยานเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง ครั้นเวลาย่ำค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกพระยาสุรินทรฦๅไชย ผู้ว่าราชการเมืองเพ็ชรบุรี แม่กอง หลวงนราธิกรฤทธิ ข้าหลวง ว่าด้วยตัดทางทำสายโทรเลขฉะบับ ๑ ใบบอกเจ้าพระยาวิเชียรคีรี ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ๘ ฉะบับ ส่งต้นไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการจำนวนปีมะเส็งตรีศกฉะบับ ๑ ส่งทองคำส่วยหนัก ๑๗ ตำลึง ๒ สลึงเฟื้อง จำนวนปีมะเส็งตรีศกฉะบับ ๑ ส่งดีบุกภาษีเมืองยะลาจำนวนปีมะเส็งตรีศกหนัก ๑๐ ภาราฉะบับ ๑ ส่งผลกระวานหนัก ๒ ชั่ง กระแชงตัวเบี้ยะ ๒๐ ผืน ส่วยเมืองสงขลาจำนวนปีมะเส็งตรีศกฉะบับ ๑ ส่งเครื่องยศพระอนุรักษ์ภูเบศร หลวงอุดมภักดีผู้ช่วยราชการซึ่งถึงแก่กรรมคืนฉะบับ ๑ ขอรับพระราชทานเครื่องยศ ตำแหน่งที่หลวงอุดมภักดี มาพระราชทานหลวงอนันตสมบัติผู้ช่วยราชการฉะบับ ๑ ว่าด้วยผูกพัทธสีมาวัดหน้าถ้ำแขวงเมืองยะลา วัดหน้าเมือง วัดแม่เตย วัดเกาะยอ เสร็จถวายราชกุศลฉะบับ ๑ ว่าด้วยทำการเผาศพ พระอนุรักษ์ภูเบศร หลวงอุดมภักดีฉะบับ ๑

ทรงราชการต่าง ๆ ครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นประทับในออฟฟิศแล้วเสด็จไปประทับที่ซิตติงรูม ทรงระยะทางสำหรับเรือพระที่นั่งเวสาตรีจนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๕ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พระยารัตนโกษาเฝ้าแล้วทรงฎีกาและการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยและกรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า แล้วเจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้าถวายตราสุริยมณฑลและตราสุริยมณฑลเป็นตราฝรั่งดวงหนึ่ง ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์คืน ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทร์อ่านบอกเมืองภูเก็ต ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยเก็บเงินภาษีผลประโยชน์เมืองภูเก็ตเป็นภาษีคอเวอนเมนต์ ฉะบับ ๑ ขอเงินภาษีทดรองให้จีนนายเหมืองไปทำทุนทำการ พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองระยองฉะบับ ๑ ส่งเงินปีจีน ทั้งตั้งพระยาราชบุรี เป็นพระยาจางวาง พระสุนทรบริรักษ์ผู้ช่วย เป็นพระยาราชบุรี กับหัวเมืองขึ้นเมืองกาญจนบุรีอีก ๒ เมือง แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่งเสด็จไปประทับที่ซิตติงรูม พระยาภาสกรวงศ์ เจ้าหมื่นสรรเพธเฝ้า และใคร ๆ เฝ้าอีก จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประทับที่ชิตติงรูม กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า ทรงเรื่องการทูตเมืองยุโรป แล้วกรมพิชิตเฝ้าและทรงฎีกาและความต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้น มิสเตอร์มูลเลอ กงสุลสวิเดนและนอรเวย์เข้ามาคอยเฝ้าที่เวตติงรูมครู่หนึ่ง ทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศทหารมหาดเล็กดำ สตานพรัตนและมหาจักรี เสด็จออกประทับที่ดรออิงรูม มีทหารมหาดเล็กตำรวจกรมวังกรมท่าแต่งเต็มยศเฝ้า มิสเตอร์มูลเลอ กงสุลสวิเดนนอรเวย์เฝ้า ถวายพระราชศาสน์ของสมเด็จพระเจ้าออสกาที่ ๒ กิงแห่งกรุงนอรเวย์สวิเดนบอกข่าวที่เฮอรอแยลฮัยเนส ปรินเซสออฟเบอเดน ซึ่งเป็นพระสุณิสาประสูติพระโอรส พระเจ้ากรุงสวิเดนนอรเวย์พระราชทานนามว่า ออสกา เฟรดริก วิลเลียม โอลัฟ กาสตาเว็ด เอดอลฟัส และจะได้รับตำแหน่งยศเป็นดุกออฟสเกเนีย แล้วประทับตรัสอยู่ครู่หนึ่ง ครั้นกงสุลกราบถวายบังคมลาไปแล้ว พวกตำรวจออกไป โปรดให้มิสตูเดอ บุตรสาวกงสุลอเมริกันที่เมืองสิงคโปร์ ๑ มิสซิสตอเรกับมิสตอเร ภรรยาและบุตรสาวกงสุลอเมริกันที่ ๒ ในกรุงเทพ ฯ เฝ้า ทรงปราศรัยตามที่ทรงคุ้นเคยมาแต่ก่อนแล้ว พระวิสูตรสาครดิฐ ๑ มิสเตอร์แอนเดอซันบุตรเขยพระวิสูตร ๑ มิสซิสแอนเดอซันบุตรสาวพระวิสูตร ๑ เฝ้าทรงปราศรัยตามธรรมเนียม แล้วเสด็จขึ้น โปรดให้มิสตูเดอ ๑ มิสซิสตอเร ๑ มิสตอเร ๑ บุตรชายมิส

เตอร์ตอเร ๑ พระวิสูตรสาครดิฐ ๑ มิสเตอร์แอนเดอซั่น ๑ มิสซิสแอนเดอซัน ๑ เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าที่ห้องพระโรง สมเด็จพระนางเจ้าที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ ครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับที่ชิดติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลา ยามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๗ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประชุมเสนาบดีตามธรรมเนียม ผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ ประชุมปรึกษาเรื่องโทรเลข เรื่องสุราและอื่น ๆ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เลิกประชุมเสด็จประทับที่ชิดติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองไทรบุรี ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยได้รับพระราชทานเหรียญสตพรรษมาลา ฉะบับ ๑ ว่าด้วยหลวงธาณินทรพิพัฒน์ (ตนกูสมาแอ) ถึงแก่กรรม พระยาพิพัฒนโกษา

อ่านบอกเมืองประจันตคีรีเขตต์ส่งเงินปี่จีนฉะบับ ๑ เมืองระยอง ขอหลวงพลสงครามนายกองด่าน เป็นหลวงเสนามาตย์ภักดีศรีสงครามยกกระบัตรฉะบับ ๑ พระยาเทพประชุนถวายอย่างถ่านศิลาก้อนหนึ่งว่ามีผู้ไปพบที่แขวงเมืองสุพรรณบุรี ทรงพระราชดำริจะให้กรมการทำเป็นของหลวง คงจะทุ่นเงินหลวงค่าถ่านขึ้นมาก และจะพระราชทานรางวัลแก่ผู้ไปค้นพบ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับที่ซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๘ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกประทับสนามหญ้าหน้าพระที่นั่งทอดพระเนตรเจ้านายและมหาดเล็กเล่นลอนเตนนิสถวายครู่หนึ่ง พระครูบริหารอนามพรต (องกรำ) อานามนิกายมาเฝ้า นำจีนหลุยเป็นศิษย์มาเฝ้าว่าเมื่อเสด็จพระราชดำเนินเมืองตราด ครั้นเสด็จกลับแล้วจีนหลุยเก็บได้ถาดทองคำใบ ๑ จึงคิดว่าจะเป็นของหลวงจึงนำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย พระราชทานรางวัลแก่จีนหลุยผู้เก็บได้ ๑ ชั่ง แล้วเสด็จขึ้นประทับซิตติงรูมทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๙ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ

จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทับที่ดรออิ่งรูม มิสเตอร์ยอน เอฮาลเดอแมน ราชทูตอเมริกันสำหรับกรุงสยาม เฝ้ากราบทูลราชการต่าง ๆ คือเรื่องว่าด้วยการที่หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ราชทูตนั้นเตือนขอให้ไปสำแดงเครเดนเชียลที่เมืองวอชิงตันเรื่อง ๑ ทูลถามด้วยการที่จีนกับไทยเกี่ยวข้องกันด้วยการอย่างไรเรื่อง ๑ เรื่องคอเวอนเมนต์อเมริกันให้ปืนวินชิสเตอ แก่ผู้ซึ่งช่วยพวกอเมริกันที่เรือแตก ในคำว่าเป็นรายาตุลุมของเรา สืบยังไม่ได้ความว่าเมืองใด เรื่อง ๑ ว่าด้วยได้ทราบคำลือว่ามิสเตอร์ซิกเกอล์กงสุลอเมริกันคนเก่ายืมเงินหลวงไปเมื่อจะไปนอก ถ้าจริงจะได้บอกให้คอเวอนเมนต์ทราบ จะได้ใช้เสีย ทรงตอบเรื่องที่ ๑ นั้นว่าหม่อมเจ้าปฤษฎางค์กำลังติดการที่จะต้องโต้ตอบกับอังกฤษ ฝรั่งเศส ด้วยเรื่องสุรายังไม่ตกลง แต่จะโปรดให้มีอินสตรักชั่นสั่งไปว่าเมื่อมีเวลาว่างเมื่อใดจะให้รีบไปอเมริกันโดยเร็ว อีกประการหนึ่งการเรื่องทำสัญญาทำสุรานั้นเป็นการยากต้องชำนาญจึงจะแล้ว ครั้นจะตั้งทูตไปมาก ๆ ก็ไม่มีคนที่จะมีปัญญาที่จะใช้ได้เพราะฉะนั้นในชาติอเมริกัน ทรงพระราชดำริว่าถ้าหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ได้ไปถึงอเมริกันเมื่อใดจะให้ขอต่อคอเวอนเมนต์ ให้มอบอำนาจให้ราชทูตในนี้ทำ จะได้เป็นการผ่อนเวลาให้น้อยลง เรื่องที่ ๒ นั้นว่าเรากับจีนในเดี๋ยวนี้ ไม่ได้เกี่ยวข้องอันใดที่คอเวอนเมนต์เขาจะเตือนเลย เป็นแต่นายห้างผู้ส่งประกาศเตือนเองเท่านั้นจะพระราชทานเมมโมแรนดัมให้ เรื่องที่ ๓ ว่าจะทรงเตือนเจ้า

พระยาสุรวงศ์ให้สืบตัวดู เรื่องที่ ๔ ว่าเป็นเงินพระราชทานไม่ได้ยืม ครั้นราชทูตอเมริกันไปแล้ว มิสเตอร์นิวแมนผู้ว่าการแทนกงสุลเยเนราลอังกฤษเฝ้าด้วยการต่าง ๆ ครู่ ๑ แล้วเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกพระอนุรักษ์โยธาข้าหลวงว่าด้วยชำระตัดสินความ พวกจีนยี่หึงวิวาทกับพวกโอเซ่งฉะบับ ๑ ส่งสำเนาคำตัดสินให้พวกยี่หึงซึ่งก่อวิวาทใช้ค่าทุนทรัพย์ให้แก่พวกโอเซ่ง ค่าที่เสียไปในเวลาเมื่อวิวาทกันข้าหลวงและกรมการคิดประมาณราคาใน ๒๐,๐๐๐ เหรียญ และที่พวกยี่หึงฆ่าพวกโอเซ่งตายและตัดศีร์ษะแขวนไว้นั้น หาได้ตัวผู้ฆ่าไม่ ให้หัวหน้าใช้เงินค่าส่งศพไปฝังที่เมืองจีน และโทษหลวงจะมีประการใดแล้วแต่จะโปรดฉะบับ ๑ ใบบอกเมืองกระบี่ว่าด้วยภาษีผลประโยชน์ ภาษีฝิ่นและอากรค่าน้ำฉะบับ ๑ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จประทับที่ชิดติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๗ ๑๐ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกพระบัญชรพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันตก พวกญวนและจีนเฝ้าถวายของตรุษจีน แล้วประทับทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยเฝ้าด้วยการโทรเลขและไปรษณีย์ และอื่น ๆ จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระ

ศรีเสนาอ่านบอกเมืองนครนายกเรื่องความชกกัน ข้างหนึ่งตกน้ำไปขัดกอหวายตายเรื่อง ๑ แทงกันตายเรื่อง ๑ ฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนี ทูลนำพระยาจางวางเมืองราชบุรี ๑ พระยาราชบุรี ๑ พระสมิงสิงหบุรินทร์ ๑ พระสุวรรณคีรี ๑ กราบถวายบังคมลากลับไปเมือง แต่พระยาราชบุรีคนใหม่นี้ยังหาได้รับพระราชทานพานทองไม่ เพราะพานทองยังติดอยู่ที่พระยาจางวาง พระราชทานโต๊ะทอง กาทองไปก่อน ทรงราชการอื่น ๆ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จประทับที่ชิดติงรูม กรมหมื่นภูธเรศ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๑๑ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออก พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พระสวัสดิวามดิฐ เฝ้าถวายขัดข้องเรื่องภาษีเกลือ ทรงเซ็นให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ตัดสินแล้วพระราชทานไปทีเดียว ไม่ได้คัดไว้ ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองปราจีนบุรีส่งเงินปีจีนฉะบับ ๑ เมืองฉะเชิงเทราส่งเงินปีจีน เมืองพนมสารคามฉะบับ ๑ แล้วพระยาเทพประชุนทูลนำหลวงทรงสุรเดชกราบถวายบังคมลาออกไปรวบรวมความ ณ เมืองราชบุรี ทรงไต่ถามราชการต่าง ๆ ครู่ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ แล้วเสด็จประทับที่ชิดติงรูม ทรงการ

ต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๑๒ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ หลวงนาวาเกนิกรถวายของตรุษจีน ทรงการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกกรุงเก่าขอที่ผูกพัทธสีมาฉะบับ ๑ พระยาราชวรานุกูลนำพระยานครนายกซึ่งเข้ามาแก้ความอุทธรณ์ เฝ้าถวายผ้าพื้นสีต่าง ๆ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จประทับซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๓ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกประทับที่ดรออิงรูม มิสเตอร์นิวแมนผู้ว่าการแทนกงสุลอังกฤษนำคอลอเนลไบรน์ อินเยอร์เนีย ซึ่งเดินบกมาแต่ทวายเฝ้าทรงปราศรัยต่าง ๆ โปรดให้มาดูตราเครื่องราชอิสสริยยศสยามที่ออฟฟิศตามปรารถนาของเขาด้วย แล้วเสด็จขึ้น เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง ไม่มีใบบอกอะไร เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จประทับซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๑๔ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงจุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีล ทรงประเคนพระองค์รับพระราชทานฉันในการตรุษจีน แล้วโปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิ์วิไลยพรรณไปทรงจุดเทียนที่เครื่องสังเวยเทวรูปที่ศาลริมป้อมพรหมอำนวยศิลป์แล้ว ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ทูลกระหม่อมฟ้าชายใหญ่เสด็จไปปล่อยปลาที่เรือปีกนิก แล้วเสด็จออกขุนนางที่นั้น แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง ประทับห้องดรออิงรูม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเผ้าถวายแผนที่พระเมรุกรมขุนขัติยกัลยา ประทับตรัสอยู่จนบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ ที่ซิตติงรูมจนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๑๕ ฯ ๒ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงจุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระวันรัตถวายศีล ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉันในการตรุษจีน คำรบที่ ๒ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่เสด็จไปจุดเทียนที่สังเวยและปล่อยปลาเหมือนวานนี้ แล้วเสด็จออกขุนนาง แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง เวลา

๒ ทุ่มเศษเพลิงไหม้ที่บ้านจีนหลังตึกแถวท่าเตียนยังบ่นและตีหอกลองเป่าแตรทหาร แล้วเสด็จออกทรงพระราชยานออกทางประตูพิมานไชยศรีไปออกประตูรัตนพิศาล ไปตามถนนหน้าโรงทานข้ามสะพานอุโมง ไปออกประตูพิทักษ์บวร ไปออกช่องกุดเหนือประตูยอดท่าเตียน ไปประทับหน้าศาลต่างประเทศทอดพระเนตรให้ดับเพลิงด้านนั้น และให้รื้อแย่งเรือนที่จะเป็นเชื้อให้เพลิงลามลงสิ้นแล้ว เสด็จไปประทับบนป้อมมหายักษ์ทอดพระเนตรอยู่จนไฟโทรมลง แล้วมาประทับที่เชิงเทินกำแพงเมืองครู่หนึ่ง แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งกลับทางถนนหว่างกำแพงพระบรมมหาราชวัง และวัดพระเชตุพนมาทางหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ เข้าประตูวิเศษไชยศรีประทับหน้าพระที่นั่ง แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีลแล้ว ทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉันในการตรุษจีนเป็นคำรบ ๓ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอทูลกระหม่อมฟ้าชายพระองค์ใหญ่เสด็จไปจุดเครื่องสังเวยและปล่อยปลา ครั้นพระกลับแล้ว เสด็จออกขุนนางที่นั่นพระศรีเสนาอ่านบอกเมืองสุโขทัย ว่าด้วยได้รับพระราชทานเหรียญสตพรรษมาลา และเหรียญรางวัลในการเอกสฮิบิเชน

ฉะบับ ๑ เมืองพิษณุโลกส่งเงินส่วยเลขฉะบับ ๑ แล้วเสด็จกลับมาประทับซิตติงรูมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราชทานโต๊ะเกาเหลาอย่างจีนเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ประทับโต๊ะเสวยด้วยเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเลิก เสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกทรงพระราชหัตถ์และการอื่น ๆ ที่ห้องออกขุนนาง จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๒/๗ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ ที่ห้องซิตติงรูม จนเวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกประทับดรออิ้งรูม มิสเตอร์แคดเดลกงสุลเดนมาร์คเฝ้าถวายเอกซกวาเตอคืน เพราะออกจากราชการ แล้วเสด็จขึ้น ย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิษณุโลกส่งเงินแทนส่วยขี้ผึ้งฉะบับ ๑ เมืองบริคันธนิคม ว่าด้วยพระวิเศษสุรฤทธิ์เจ้าเมืองถึงแก่กรรมฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๓/๗ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาคืนนี้เสด็จลงทรงเก็บดอกสารพีที่สวนข้างใน ตั้งแต่เวลา ๑๐ ทุ่ม ครั้นเวลาโมง ๑ เสด็จออกทางประตูแถลงราชกิจออกประตูเทวาพิทักษ์ไปประทับที่สวนสราญรมย์ประพาสดอกไม้ต่าง ๆ อยู่ที่นั้น จนเวลา ๓ โมงเศษเสด็จทรงพระดำเนินพร้อม

ด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระนางเธอและข้าราชการฝ่ายในไปตามถนน ข้ามสะพานหกไปประทับณวัดราชบพิธ เสด็จเข้าในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการ หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากรถวายศีลแล้วถวายพรพระจบแล้วทรงประเคน พระสงฆ์รับพระราชทานฉันทั้งวัด ในการถวายผ้าวรรษาวาสิกพัสตรสำหรับวันนี้ เกณฑ์พระเจ้าลูกเธอทำทั้งสิ้น พระฉันแล้วพระเจ้าลูกเธอทรงถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์แล้ว ท้าวอินทรสุริยาถวายผ้าวรรษาวาสิกพัสตร ซึ่งเป็นของเกณฑ์เจ้าจอมแผ่นดินปีตยุบันนี้ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปที่ข้างวัดที่ฝังพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา ทรงทอดผ้าสดับปกรณ์และสมเด็จพระนางเจ้าทรงทอดแล้ว เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง อนึ่งวันนี้พระราชทานเงินปีแก่หม่อมเจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึงตามเคยทุกปี เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองชลบุรี เรื่องผู้ร้ายปล้นขุนกุเวนไพรสัณฑ์จับตัวได้บ้าง ส่งเข้ามาฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จออกทรงรถพระที่นั่งแต่หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ออกประตูวิเศษไชยศรีไปเลี้ยวป้อมเผด็จดัษกรไปประทับวัดราชประดิษฐ์ เสด็จเข้าในพระอุโบสถทรง

จุดเทียนนมัสการ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายศีลแล้วทรงประเคน พระสงฆ์ในวัดนั้นรับพระราชทานฉันทั้งวัด ในการถวายผ้าวรรษาวาสิกพัสตร ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงถวายไทยธรรมซึ่งเป็นส่วนหลวง ๕ รูป นอกนั้นเกณฑ์สำรับแลของไทยธรรมพระเจ้าพี่นางเธอ พระเจ้าน้องนางเธอ และพระราชทานเงินเป็นส่วนคล้ายเบี้ยหวัดแก่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ๕ ชั่งตามเคยทุกปี แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งกลับพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระนางเจ้าและพระเจ้าพี่นางเธอ พระเจ้าน้องนางเธอทรงสดับปกรณ์พระบรมอัฏฐิ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งบรรจุไว้ในฐานพระพุทธสิหิงค์ในพระอุโบสถนั้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกพระยาราชเสนาข้าหลวงเจ้านายท้าวพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ ว่าด้วยมองกะแยงแมงกยะมาแต่เมืองพะม่า ได้ถามการต่าง ๆ ในเมืองนั้นเป็นคำให้การส่งลงมาด้วยฉะบับ ๑ ศุภอักษรพระเจ้านครเชียงใหม่ ว่าด้วยกลับขึ้นไปบ้านเมืองมีความสุขสบาย และบอกราชการทางเมืองพะม่าตามคำให้การมองกะแยงแมงกยะฉะบับ ๑ (คำให้การนั้นโปรดให้คัดไว้ในออฟฟิศด้วย) เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๕ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔ เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับท่า

ราชวรดิฐ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบไปประทับฉนวนวัดอรุณราชวราราม เสด็จขึ้นทรงพระราชยานไปถึงประตูยักษ์ทรงพระราชดำเนินไปประทับในพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนนมัสการพระศากยบุติยวงศ์ถวายศีลแล้วทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉันในการถวายผ้าวรรษาวาสิกพัสตร ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงประเคนไทยธรรมซึ่งเป็นส่วนหลวง ๓๐ รูป นอกนั้นเป็นส่วนเกณฑ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ และพระเจ้าน้องยาเธอทั้งวัด แล้วเสด็จกลับทรงเรือพระที่นั่งมาประทับท่าราชวรดิฐ เสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งชลังคพิมานทอดพระเนตรเรือพระที่นั่งศรีซึ่งทำใหม่เอาลงลอยลำถวายตัวทอดพระเนตร แล้วเสด็จลงมาประทับที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย พระองค์เจ้าประดิษฐวรการพระยามหามนตรีเฝ้าถวายอย่างลายสำหรับเรือพระที่นั่งลำนี้ทำเป็นลายนาคทั้งลำ แล้วทรงพระราชยานเสด็จกลับพระบรมมหาราชวังเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับดรออิงรูม ราชทูตอเมริกันกับล่ามนำมิสเซส อี. เอ. เรโนลดส ซึ่งอยู่เมืองยุไนติดสเตตอเมริกา ๑ มิสเตอร์เลียนโดร เดียส อัลเบอตินี ผัว ๑ มิสเซสอิลละเดม ล. เดียส อัลเบอตินี ภรรยา ๑ เป็นคนมาเที่ยวเข้าเฝ้าทรงปราศรัยตามธรรมเนียม แล้วโปรดให้เข้าไปดูที่ห้องพระโรงเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองปราจีนบุรีเรื่องความผู้ร้ายลักโคไปขายในเขตต์สัปเยกต์ฮอลันดาซึ่งไปตั้งซื้ออยู่ที่นั้นจับได้ฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับ

ออฟฟีศและซิตติงรูม จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๖ฯ ๓ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าวันนี้มีเลี้ยงพระ ถวายผ้าจำนำพรรษาที่วัดราชโอรส ตามเคยทุกปี แต่ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนิน เวลาบ่าย ๒ โมง เศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ และทรงฎีกา พระยาภาสกรวงศ์เฝ้า เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองลพบุรี ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยความเก่าที่สารบบเพลิงไหม้เสียที่ว่ายังไม่เสร็จ ให้โจทย์จำเลยมาว่าใหม่ ฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระราชวังที่ลพบุรีชำรุดมาก พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนนทบุรี ว่าด้วยผู้ร้ายลักกระบือสืบจับยังไม่ได้ฉะบับ ๑ พระยาราชวรานุกูลนำพระยาราชสำพารากรข้าหลวง ๑ จ่าเขมงสัตรียาวุธผู้ช่วยราชการ ๑ นายแกร่งมหาดเล็ก ๑ กราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองเชียงใหม่ สำหรับอยู่ประจำที่เมืองนั้นตามกำหนด เสด็จขึ้นประทับออฟฟีศ และซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๗ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกประชุมต่างกรม และเสนาบดีที่ห้องออกขุนนางตามเคย ผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ๑ สมเด็จ

พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ ประชุมเลิกเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จประทับที่ซิตติงรูม เจ้านายเฝ้าแล้ว เจ้าพระยาสุรวงศไวยวัฒน์เฝ้า จนเวลา ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ทอดพระเนตรหม่อมเจ้าพระพุชฌงค์ ในกรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์แปลหนังสือบนพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ แปลประโยคที่ ๓ ได้แล้วเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองนครราชสีมา ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยทำการเผาศพพระนครภักดีเจ้าเมืองบุรีรัมย์ ฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระยาบรมราชบรรหารผู้ช่วยราชการป่วยถึงแก่กรรม พระยาราชวรานุกูลนำนายเจริญผู้ว่าที่อุปฮาดเมืองอุบลราชธานี กราบถวายบังคมลากลับไปเมือง พระยาพิพัฒนโกษานำหลวงเสนามาตยภักดีศรีสงคราม ยกกระบัตรเมืองระยองกราบถวายบังคมลากลับไปเมือง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๆ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จลงไปประทับที่สนามหญ้าหน้าพระที่นั่ง

ครู่หนึ่ง แล้วเสด็จมาประทับที่ชิตติงรูม กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการเฝ้า ทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๕ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกที่ชิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองเพ็ชรบูรณ์ ส่งเงินแทนส่วยทองคำฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๑๐ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อยเฝ้า แล้วกรมหมื่นเทวะวงศ์ฯ พระยามหาเทพเฝ้า เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิไชย ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยคนแขนขาวซึ่งสึกจากภิกษุ สามเณรใหม่บ้าง พวกอื่นบ้างมีมาก มีถ้อยความอันใดก็ลำบากด้วยไม่มีสังกัดมูลนาย จึงได้ออกประกาศให้ส่งบัญชีจะได้ส่งลงมาสักที่กรุงเทพ ฯ กับขอตั๋วพิมพ์แจกขุนหมื่นด้วยฉะบับ ๑ ว่าด้วยพวกต้องซู่เข้ามาตั้งบ้านเรือนได้ลาวเป็นภรรยาอยู่ในเมืองนำปาดเป็นอันมาก ชัก

ซ่วนพวกลาวเล่นเบี้ยทำให้เดือดร้อนวุ่นวายเกิดโจรผู้ร้ายมากจึ่ง บอกหาฤๅลงมา เมืองฉะเชิงเทราว่าด้วยพระสุนทรพิพิธ ผู้ช่วย ชราขอลาออกจากราชการ ขอนายชุ่มมหาดเล็กบุตรพระยาจ่าแสน ซึ่งเป็นหลานเขยพระยาวิเศษไชยชาญ ผู้ว่าราชการเมืองเป็นที่ พระสุนทรพิพิธผู้ช่วยแทน พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองตราด ส่งเงินปี้จีนฉะบับ ๑ พระโทรเลขธุรานุรักษ์ นำมิสเตอร์เดวิซัน กราบถวายบังคมลาไปทำการส่งโทรเลขแต่เมืองกาญจนบุรีถึงด่าน โป่งสะแกเขตต์แดน เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูมครู่ หนึ่ง เสด็จขึ้นไปประทับที่มุขกระสันชั้นบนด้านตะวันออก ทรง เครื่องใหญ่ สรงแล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๑๑ ๗ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองนนทบุรีฉะบับ ๑ เมืองสมุทร สาครฉะบับ ๑ ส่งเงินปี้จีนทั้งสองฉะบับ เสด็จขึ้นออฟฟิศและ ชิตติงรูม พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เฝ้า ทรงตรัสการที่จะสร้าง ป้อมที่แหลมฟ้าผ่าและอื่น ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๒ ๗ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ วันนี้พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า

อร่องคื่อรรคยุพาสิ้นพระชนม์ ประชวรเป็นพระโรคลมจุกเสียด พระนาภีเพื่อ พระชนมายุได้ ๔ เดือนหย่อนอยู่ ๒ วัน จะได้เชิญพระศพลงหีบทองทึบขนาดน้อย แห่ออกไปทางประตูออกวัดพระเชตุพน ไปก่อที่บรรจุไว้ที่ลานวัดราชบพิธ ในที่ซึ่งจะก่อพระเจดีย์หลวงนั้น ในเวลาค่ำวันนี้

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อยเฝ้าทรงปรึกษาการต่าง ๆ มีเรื่องโทรเลขและเรื่องภาษีเข้า ภาษีเบ็ดเสร็จเป็นต้น กรมหมื่นประจักษ์ เฝ้าทรงคิดจัดการพระศพ วันนี้กรมหมื่นเทวะวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เฝ้าด้วยราชการต่าง ๆ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองสระบุรีฉบับ ๑ เมืองพิศณุโลกฉบับ ๑ ส่งเงินปีจีนทั้ง ๒ เมือง พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองนครไชยศรีเรื่องความยิง ฟัน แทง กันตาย ๔ เรื่องยังชำระอยู่ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ กรมหมื่นประจักษ์ กรมหมื่นเทวะวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๗ ๓ ค่ำ (๑๓) ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระ

ศรีเสนาอ่านบอกเมืองตาก ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยมิสเตอร์แมกกาตี้กับนายศรีซายันต์เมเยอกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ออกไปทำการเซอรเวย์ทำแผนที่ ยังไม่ได้ทำ ขอขึ้นไปเที่ยวเมืองเชียงใหม่ และว่าด้วยจัดการรับและส่งพระเจ้าเชียงใหม่กลับขึ้นไปเมืองนครเชียงใหม่ ฉะบับ ๑ ว่าด้วยจัดการรักษาด่านเมืองตาก เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ แล้วเสด็จประทับที่ชิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๑๔ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อย กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์เฝ้า ไม่มีราชการอะไร เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จลงที่พระพุทธรัตนสถาน นมัสการพระพุทธบุศยรัตน์ ทรงจุดดอกไม้เพลิง แล้วเสด็จออกทางประตูแถลงราชกิจ ทรงพระราชยานเสด็จไปประทับที่เกยหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดดอกไม้เพลิงแล้ว เสด็จเข้าในพระอุโบสถทรงเทียนนมัสการแล้ว พระสงฆ์วัดบวรนิเวศ วัดราชประดิษฐ์ วัดราชบพิธ วัดบูรณศิริ รวม ๔ วัด ซึ่งเป็นวัดธรรมยุติกนิกายอยู่ในกำแพงพระนครรวม... รูป มีกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นประธาน ทำวัดแล้วเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว เสด็จลงมาประทับที่หน้าพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนรายและโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ทรงจุด แล้วเสด็จ

ประทับในพระอุโบสถ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนาโอวาทปาติโมกข์ตามเคยในการมาฆะบูชา ครั้นเทศนาจบแล้วทรงประเคนไทยทานแล้ว เสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง ทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วัน ๕ ๑๕ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จพระราชดำเนินออกทางประตูแถลงราชกิจ ออกประตูเทวาพิทักษ์เป็นกระบวนข้างในไปประพาสสวนสราญรมย์ ประทับทรงโครเกจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวังทางเดิม

วัน ๖ ฯ ๑ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ประทับบนพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ตรัสกับกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ซึ่งไล่หนังสือพระ อยู่ที่นั้นครู่หนึ่ง เสด็จประทับพระบัญชรกลาง ทอดพระเนตรทหารหน้าฝึกหัดถวายตัวทั้งทหารเดินเท้าและทหารม้า จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จมาประทับทรงฟังแปลหนังสือและทรงปราศรัยพระราชาคณะผู้ไล่บางองค์แล้วเสด็จขึ้นทางเดิม เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาอาหารบริรักษ์ ทูลนำแม่กองข้าหลวงถวายบังคมลาไปเดินรางวัดนากรุงเก่า เมืองอ่างทอง เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี รวม ๒๔ นายมีรายชื่อดังนี้ นาคู่โคกอง

๑ กรุงเก่า อำเภอขุนอินทรเสนา อำเภอหมื่นรองอินทรเสนา ๑ เมืองอ่างทอง ๑ ข้าหลวงพระยาอาหารบริรักษ์แม่กอง ๑ หลวงคเชนทรามาตย์กรมมหาดไทย ๑ หลวงรามเดชปลัดกรมอาสารองซ้ายกรมพระกลาโหม ๑ หลวงสุนทรโกษากรมท่า ๑ พระยาบำเรอภักดิ์กรมวัง ๑ ขุนมหาวิสูตรกรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ นายบำเรอบรมบาทมหาดเล็ก ๑ หลวงวิเศษรักษากรมมหาดไทยในพระบวรราชวัง ๑ รวม ๘ นาย นาคู่โคกอง ๑ กรุงเก่าอำเภอขุนทิพยเสนาอำเภอหมื่นทิพยเสนา ๑ เมืองลพบุรี ๑ ข้าหลวงพระศรีทิพยโภชกรมนาแม่กอง ๑ หลวงภักดีณรงค์กรมมหาดไทย ๑ พระยาพิชัยชาญฤทธิเจ้ากรมเขนทองขวากรมพระกลาโหม ๑ หลวงภิรมย์โกษากรมท่า ๑ หลวงราชบริบาลกรมวัง ๑ ขุนศรีสมบัติกรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ นายพลพ่ายมหาดเล็ก ๑ หลวงราชบริมาณเจ้ากรมอภิรมในพระราชวังบวร ๑ รวม ๘ นาย นาคู่โคกอง ๑ กรุงเก่าอำเภอขุนพรหมเสนา ๑ อำเภอหมื่นพรหมเสนา ๑ เมืองสุพรรณบุรี หลวงชนานุกูลกรมนาแม่กอง ๑ ขุนรักษ์โยธากรมมหาดไทย ๑ พระยาราชวังสันจางวางอาสาจามกรมพระกลาโหม ๑ หลวงอุดมสมบัติกรมท่า ๑ จมื่นจงภักดีองค์ขวากรมวัง ๑ ขุนศรีสุพรรณกรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ นายพิจิตรสรรพการมหาดเล็ก ๑ พลวงพิไชยชำนาญเจ้ากรมเกณฑ์หัดปืนแดงในพระราชวังบวร ๑ รวม ๘ นาย พระราชทานสัญญาบัตรให้พระเทพผลูเป็นพระยาพิศณุโลก แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูม

กริ้วกรมหมื่นพิชิตด้วยนัดจะว่า เรื่องความบาร์อนสติลเฟรด วันนี้ ท่านเสด็จไปเที่ยวเสียไม่ได้กราบถวายบังคมลา โปรดให้เกาะเจ้ากรมมาจำไว้ กรมหมื่นประจักษ์ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

อนึ่งวันนี้ กัปตันลอฟตัสซึ่งไปตรวจทางกับพวกฝรั่งเศสซึ่งจะขอขุดคลองแต่เมืองชุมพรไปออกเมืองกระนั้น กลับเข้ามาถึงได้เฝ้าที่ออฟฟิศกราบบังคมทูลว่า ได้ไปเซอรเวย์มีที่ซึ่งสูงอย่างเอกสูงกว่าทะเลถึง ๒๕๐ ฟิต ความปรารถนาของพวกที่ขุดคลองนั้นเห็นจะท้อถอยไปแล้ว

วัน ๗ ๒ฯ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ กรมหมื่นพิชิตนำเรือกลไฟไปตามพบที่บางเขนจูงลงมา ทรงพระพิโรธมาก เพราะด้วยเยี่ยงอย่างธรรมเนียมพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จออกไปหัวเมืองไม่กราบถวายบังคมลา และผิดด้วยกฎหมายปรีวีเคานซิล ทรงคาดโทษควรที่จะขังไว้ในวังเท่าวันที่ไป แต่ทรงพระกรุณาอยู่เพราะจะต้องว่าความบารอนอีก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ยกโทษที่จะขังพระองค์ท่านเองพระราชทานให้ เป็นแต่ให้เอาเจ้ากรมขังไว้แทนเท่าวันที่ไป กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้าทรงฎีกาและการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองฉะเชิงเทรา ว่าด้วยพระอาจารย์จีน

วังยสมาธิวัด พระสงฆ์จีนนิกายออกไปขอที่และได้เรี่ยไรสร้างวัด และสร้างพระปิดทองทำการฉลองถวายพระราชกุศล และขอรับพระราชทานชื่อวัดฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองกาญจนบุรีส่งเงินปีจีนฉะบับ ๑ พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองจันทบุรี ขอศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระครูสังฆปาโมกข์ฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๆ ๓ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยาเจริญราชไมตรีเฝ้าเรื่องความ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์เฝ้า แล้วกรมหมื่นพิชิตเฝ้า ทรงราชการต่าง ๆ พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระราชโยธาเทพเฝ้าถวายแผนที่ซ่อมแซมท่าราชวรดิฐ ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองมโนรมย์ส่งเงินส่วยเลขฉะบับ ๑ เมืองไชยนาทว่าด้วยหลวงกำแหงพลล้านปลัดถึงแก่กรรม ขอรับพระราชทานศิลาหน้าเพลิงฉะบับ ๑ พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองชลบุรีขอรับพระราชทานศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระครูวัดอินทารามฉะบับ ๑ เมืองนครไชยศรีขอรับพระราชทานศิลาหน้าเพลิง เผาศพหลวงสากลพิทักษ์ยกกระบัตรฉะบับ ๑ แล้วพระยาราชวรานุกูลทูลนำหลวงสุนทรภักดีผู้ช่วยราชการเมืองสุพรรณบุรี กราบถวายบังคมลากลับ

ไปเมือง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่างๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๆ ๕ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการอันใด เสด็จประทับแจกเบี้ยหวัดมหาดเล็กทั้ง ๔ เวร เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น ครู่หนึ่งเสด็จออกประทับดรออิงรูม มิสเตอร์นิวแมนไวซ์กงสุลอังกฤษ นำกัปตันยอนโฮปกับออฟฟิศเซอร์เรือรบอังกฤษชื่อไฟลเข้าเฝ้า ทรงปราศรัยตามธรรมเนียมแล้ว เสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกทรงราชการต่างๆ พระยาราชวรานุกูล พระศรีเสนาเฝ้า นำบอกเจ้าบุรีรัตน์ พระยาราชเสนาข้าหลวงว่าด้วยราชการทางเมืองพะม่า ที่กองทัพเมืองเชียงตุงยกไปตีเมืองห่าง (โปรดให้คัดสำเนาไว้) ดำรัสให้พระยาราชวรานุกูลไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอว่า ข่าวอันนี้ก็สมกับที่ได้ข่าวจากพระยาอัศฎงค์ว่าพะม่าเตรียมทัพจะมารบเมืองไทย การนี้ก็คงเป็นว่าไปรบในเมืองเขาเอง แต่ส่วนเราก็ควรจะจัดการบ้านเมืองรักษาพระราชอาณาเขตต์ให้แข็งแรงไว้จึงจะชอบ หม่อมเจ้าประวิชเฝ้า แล้วกรมประจักษ์เฝ้า ทรงการต่างๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๕ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกทรงราชการต่างๆ จน

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิไชย ว่าได้แต่งคนคุมเหรียญเงิน ๑ เหรียญทองแดง ๖ ในการเอกซฮิบิเชน ไปพระราชทานเจ้านครหลวงพระบาง ส่งศุภอักษรที่ตอบลงมาฉะบับ ๑ ศุภอักษรเจ้านครหลวงพระบาง ว่าด้วยได้รับพระราชทานเหรียญที่ส่งขึ้นไปฉะบับ ๑ ส่งหนังสือพวกฮ่อสุทธัย ว่าด้วยพวกฮ่อข้าศึกตั้งรบกวนหัวเมือง ๓ ฉะบับ หนังสือกฎเมืองหลวงพระบางถึงเมืองพิไชย ว่าด้วยเรื่องพวกฮ่อฉะบับ ๑ หนังสือฮ่อหัวเมืองปลายแดนบอกขอกำลังไปช่วยปราบปรามพวกฮ่อข้าศึก ๓ ฉะบับ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองนครศรีธรรมราชส่งเงินค่านาฉะบับ๑ ถวายพระราชกุศลที่ได้ทอดกฐินหลวงฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ฯ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์เฝ้าทรงเรื่องครองเมืองกระและอื่น ๆ ครั้นไปแล้วทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาศรีสิงหเทพ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยราชการโทรเลขที่ออกไปตรวจทางวางสายได้ไปถึงเมืองนครเสียมราฐ พระยานุภาพไตรภพได้รับรองฉะบับ ๑ ว่าด้วยได้เห็นช้างพลายมีงาซ้ายงาเดียวของพระยานุภาพไตรภพออกมารับ ได้

บอกให้พระยานุภาพไตรภพส่งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ใบบอกเมืองนครเสียมราฐ ๒ ฉบับ ๆ ๑ ว่าด้วยจะขอออกเงิน ๒๕ ชั่งถวายเป็นการช่วยค่าเครื่องโทรเลขที่ทำ ฉบับ ๑ ว่าด้วยช้างงาเดียวที่พระยาศรีไปพบนั้น ว่าไม่ทราบว่าเป็นช้างมีตระกูล ได้จัดโรงให้คนพิทักษ์รักษาไว้ ถ้าพระยาศรีจะเข้ามาจึงจะแต่งคนคุมลงมาถวาย พระยาราชวรานุกูลทูลนำพระศรีสิทธิกรรมเจ้าเมืองมโนรมย์ กราบถวายบังคมลากลับไปรักษาราชการบ้านเมือง พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองสมุทรสาคร ขอรับพระราชทานที่ผูกพัทธสีมาพระอาราม ๑ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ กรมหมื่นเทวะวงศ์ พระยาภาสกรวงศ์เฝ้า เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๗ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประชุมปรึกษาราชการ ผู้ที่มาประชุมวันนั้น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเลิกประชุม เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศครู่หนึ่ง เสด็จไปประทับที่ซิตติงรูม แล้วเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออก

ขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกหลวงอนุชิตพิทักษ์ นายพรมหาดเล็กข้าหลวง พระยาพนมพินิตกรมการ ว่าด้วยทำการสายโทรเลขกับมองซิเออร์ปาวีอินยินเนียฝรั่งเศสที่เมืองพนมศก เมืองศรีโสภณฉะบับ ๑ ใบบอกเมืองลพบุรีส่งเงินปีชินฉะบับ ๑ ส่งตอไม้ปุ่มประดู่ใหญ่กับศิลาโมราต่าง ๆ ๑๐ ขวด กับชาตหรคุณของหลวงสุนทรพิทักษ์ผู้ช่วยกับกรมการ ๒ นาย ทูลเกล้า ฯ ถวายฉะบับ ๑ พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองบึงจันตคีรีเขตต์ ขอรับพระราชทานศิลาหน้าเพลิง ไปเผาศพพระพิไชยชลธีเจ้าเมืองฉะบับ ๑ พระยาเทพประชุนทูลนำหลวงศรีมหาราชานายเรือนายทวนมหาดเล็กกัปตัน หลวงจัตุรงควิไชย ข้าหลวงกราบถวายบังคมลาไปด้วยเรือสุริยมณฑล ไปตรวจจับสลัดระงับโจรผู้ร้ายในหัวเมืองตะวันตก แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ฯ ๘ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินออกทางประตูแถลงราชกิจเป็นกระบวนข้างใน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าและข้าราชการฝ่ายใน ตามเสด็จพระราชดำเนินออกทางประตูเทวาพิทักษ์ ไปประทับสวนสราญรมย์ประพาสทรงโครเกและอื่น ๆ จนเวลา ๕ ทุ่มเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๗ ๙ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกทรงฎีกาและการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย กรมหมื่นพิชิตปรีชากร กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาค พระองค์เจ้าจิตรเจริญเฝ้าด้วยการต่าง ๆ แล้ว ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น วันนี้พระนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรีประชวรพระครรภ์หาได้เสด็จออกขุนนางไม่ เสด็จลงพระตำหนัก ครั้นเวลา ๗ ทุ่ม ๒๓ มินิตประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชาย

วัน ๑ ๑๐ ๓ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เฝ้าถวายเรื่องความณหอรัษฎา ที่พระมงคลรัตนกล่าวโทษนายถมสัปเลฟเตนแนนต์ ผู้รับราชการแทนพระยารัตนโกษาว่ารับสินบนไม่เร่งเงินจีนและเอาเงินของตัวให้จีนกู้หักเอาเงินหลวงใช้ที่โปรดให้ชำระนั้น ทรงฎีกาและการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิไชย ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยพวกต้องสู้เป็นผู้ร้ายปล้นหลวงจันทร์ผู้ไปค้าขายมาพักอยู่กลางทางได้ต่อสู้กันมีบาดเจ็บทั้ง ๒ ฝ่าย อ้ายผู้ร้ายยิงคนของหลวงจันทร์ตาย ๒ คน ปล้นเอาของไปได้บ้าง ฉะบับ ๑ ว่าด้วยจับได้อ้ายผู้ร้ายที่มีบาดเจ็บซักถาม

และยังสืบจับอยู่ต่อไป แล้วจึงจะส่งความลงมากรุงเทพ ฯ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๑ ๓ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยเฝ้า แล้วพระยามหาเทพเฝ้าถวายใบสั่งจ่ายเงินและแซงชั่นต่าง ๆ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาราชเสนาข้าหลวงเมืองนครเชียงใหม่ฉะบับ ๑ เจ้าบุรีรัตน์เจ้านายท้าวแสนพระยาลาวเมืองนครเชียงใหม่ฉะบับ ๑ ความต้องกัน ว่าด้วยขุนนางเมืองยวม บอกข้อราชการทางเมืองพะม่าที่รบกับเมืองนายมา ความข้างต้นเหมือนใบบอกฉะบับก่อน แต่ว่าเมื่อฟ้าเมืองนายให้พี่สาวไปเฝ้าเจ้าพะม่า เจ้าพะม่าฆ่าพี่สาวฟ้าเมืองนายเสีย ฟ้าเมืองนายจึงฆ่าคนซึ่งเจ้าพะม่าให้มารักษาเมืองนายเสีย ๑๘๐๐ คน ฟ้าโกลัน ฟ้าโยอุน ฟ้าขุนแนอาสาเจ้าพะม่ายกมารบเมืองนาย ถ้าตีเมืองนายแตกเจ้าพะม่าจะให้ฟ้าโกลันเป็นฟ้าเจ้าเมืองนาย ฟ้าทั้ง ๓ รบเมืองนาย ๆ ตีทัพฟ้าทั้ง ๓ แตกไปจนฝั่งแม่น้ำ เจ้าพะม่าจึงแต่งสิบเก้าเจ้าฟ้ายกมาตีเมืองนาย ยังกำลังรบกันอยู่ และว่าได้จัดรักษาด่านทางโดยแข็งแรง พระยาราชวรานุกูลทูลนำพระพิทักษ์อุทัยเขตต์ปลัดเมืองอุทัยธานี ซึ่งลงมาเป็นความอยู่ใน

กรุงกราบถวายบังคมลากลับไปเมือง ทรงกำชับให้คิดจัดการรักษาด่านให้แข็งแรง เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๑๒ ๓ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำเศษเสด็จลงพระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้า สมโภชสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่ประสูติใหม่ เป็นวันครบ ๓ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเข้าไปตามเคย สมโภชแล้วเสด็จขึ้น

เวลาวันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เสด็จออกซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๑๓ ๓ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกประชุมปรึกษาราชการตามเคย ผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเลิกประชุม เสด็จไปประทับที่ดรออิงรูม กรมหมื่นนเรศร

เฝ้าถวายแผนที่ตัวอย่างพระตำหนักสมเด็จพระนางเจ้าที่ในพระราชอุทยานพระราชวังบางปะอินจนเวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาศรีสิงหเทพข้าหลวง ๒ ฉบับ ๆ ๑ ว่าด้วยได้บอกขอตราออกไปเกณฑ์คน เกณฑ์ช้าง เมืองสุรินทร์เมืองสังค คนเมืองละ ๒๐๐ ช้างเมืองละ ๘ ช้าง ยังได้มาไม่ครบจำนวนที่เกณฑ์และว่าด้วยไปอยู่ที่เมืองเสียมราฐจะปรึกษาการงานที่จะทำโทรเลขกับพระยาคทาธรลำบาก จะขอมาอยู่ที่เมืองมงคลบุรี จะได้จัดการได้สะดวก ฉะบับ ๑ ว่าด้วยได้รับหนังสือเจ้าเมืองขุขันธ์ ๒ ฉะบับ ส่งต้นหนังสือเข้ามา ในหนังสือนั้นว่าด้วยคล้องได้ช้างพังสีปลาดช้าง ๑ กับว่าเห็นช้างของคนตัดไม้เป็นช้างพลายสีตาปลาด ได้ขอซื้อไว้ช้าง ๑ กับได้นกเขาสีแดง ๑ สีดำ ๑ สีด่าง ๑ เป็นสีปลาดจะส่งเข้ามาด้วย พระยาศรีว่าถ้าได้ไปถึงจะไปตรวจและหารือเรื่องความพระสุริยหลวงปลัดเมืองขุขันธ์เป็นกันกับนายร้อยไม้ฉะบับ ๑ ว่าด้วยเขตต์แดนเมืองขุขันธ์กับเมืองสังคเกี่ยวแย่งชิงกัน บัดนี้ตั้งเป็นเมืองคันธรารมย์ขึ้นยังเป็นที่แย่งกันอยู่ฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกพระอนุรักษ์โยธา เรื่องผู้ร้ายปล้นที่เมืองสตูลฉะบับ ๑ พระราชทานตรามัณฑนาภรณ์แก่พระมงคลรัตนซึ่งมีความชอบนำเอาข้อความ ซึ่งเจ้าพนักงานประพฤติผิดพระราชบัญญัติมากล่าวขึ้น เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๑๒ ๓ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

วันนี้ไม่มีราชการอันใด เป็นวันพระไม่ได้เสด็จออก กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูรประชวรครั่นพระองค์เหมือนจะเป็นไข้ แล้วพระนาภีร่วงไป เวลาบ่ายเสด็จลงไปเยี่ยมประชวรที่ตำหนักของท่าน แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๆ ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่ายวันนี้ไม่ได้เสด็จออก เพราะไม่ใคร่จะทรงสบาย เวลาค่ำเสด็จออกประทับที่ชิดติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้าทรงการต่าง ๆ จนเวลาทุ่มเศษ

เสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองนครสวรรค์ส่งเงินค่าตอไม้รายมองมิเพรียงฉะบับ ๑ เมืองสุโขทัย ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ส่งเงินแทนขี้ผึ้งส่วย ฉะบับ ๑ ขอที่ผูกพัทธสีมา พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองไชยาส่งเงินปีจีนฉะบับ ๑ แล้วทูลนำพระยาไชยาซึ่งเข้ามาเยี่ยมศพสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เข้าเฝ้าถวายผ้ายกผ้าพื้นสีต่าง ๆ ผ้าอาบ พระยาราชวรานุกูลทูลนำพระยาพิศณุโลกกราบถวายบังคมลากลับไปเมือง ได้รับพระราชทานเครื่องยศ ถาดทอง คนโททอง ตามธรรมเนียม นายพิจารณ์สรรพกิจถวายหนังสือว่าไปพบกระบี่เครื่องยศของขุนอมรศักดาวุธที่โรงจำนำจีน ได้ถ่ายมาไว้ โปรดให้พระยาอภัยรณฤทธิ์หาตัว

ขุนอมรศักดาวุธมาถาม เจ้าพระยาพลเทพกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าหลวงรามเดชปลัดกรมอาสารองกรมพระกลาโหม ซึ่งเป็นข้าหลวงไปเดินรังวัดนา ขึ้นไปถึงกรุงเก่ายังหาได้ออกเดินไม่ เป็นอหิวาตกโรคถึงแก่กรรม โปรดให้หาตัวข้าหลวงเปลี่ยนใหม่ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูมทรงการต่าง ๆ พระยาภาสกรวงศ์เฝ้า เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๒ฯ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ กรมหมื่นพิชิตเฝ้า ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกที่ดรอวิงรูม มิสเตอร์บีเอสฮาเมลกงสุลเยเนราลฮอลันดากับภรรยาเข้าเฝ้า ทรงปราศรัยตามธรรมเนียมกับมิสเซสฮาเมล ขอรับพระราชทานพระบรมรูปด้วย กงสุลกราบบังคมทูลเตือนให้หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ไปสำแดงเครเชนเชียลที่เมืองฮอลันดาด้วยแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษมิสเซสแอนเดอซันบุตรสาวพระวิสูตร ๑ มิสเซสกุตซอล์ตบุตรสาวพระวิสูตร ๑ เด็กบุตรสาวมิสเตอร์กุตซอล์ต ๑ มิสเตอร์ยอยบุชบุตรชายพระวิสูตร ๑ เข้าเฝ้าที่ดรอวิงรูมกราบถวายบังคมลาไปสิงคโปร์ แล้วโปรดให้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าที่พระที่นั่งสมมติเทวราชด้วย แล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมือง

พิษณุโลก ส่งทรัพย์สั่งของผู้คนข้าทาษ นายพุ่ม พิษณุโลก นายอ่ำ ไชยบูรณ์ ซึ่งขอเลหลังใช้เงินหลวงซึ่งฉ้อบังไว้ฉะบับ ๑ เมืองสุพรรณบุรีว่าด้วยที่เขตต์แดนเกี่ยวกับเมืองกาญจนบุรี ที่นั้นผู้ร้ายชุมฉะบับ ๑ เมืองพิไชยขอศิลาหน้าเพลิงเผาศพพระพล นายด่านฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองกาญจนบุรี ว่าด้วยพระนินนภูมิบดีเจ้าเมืองลุ่มสุ่มถึงแก่กรรม ขอศิลาหน้าเพลิงไปเผาศพฉะบับ ๑ พระยาอภัยรณฤทธิ์กราบบังคมทูลด้วยเรื่องดาบเครื่องยศขุนอมรศักดาวุธ ว่าตัวเป็นหนี้ต้องจำอยู่ฝ่ายภรรยาไม่มีอันใดจะใช้หนี้จึงเอาไปจำนำ โปรดให้ถอดเสียจากตำแหน่งยศ และให้ใช้เงินค่าดาบที่นายพิจารณ์สรรพกิจไปถ่ายมานั้นเสีย เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๓ฯ ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชยเฝ้าทรงฎีกา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยเฝ้าเรื่องโทรเลขซึ่งจะทำไปต่อกับสายอังกฤษที่ด่านโป่งสะแก ซึ่งพระยาเพ็ชรบุรี หลวงนราธิกรณฤทธิ์ ข้าหลวงส่งแผนที่เข้ามา พระยามหาเทพเฝ้าถวายใบสั่งจ่ายเงินและแซงชั่นต่าง ๆ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมือง

นครสวรรค์ฉบับ ๑ เมืองบรรพตพิไสยฉบับ ๑ เมืองมโนรมย์ ฉบับ ๑ ส่งเงินบี้จีนทั้ง ๓ เมือง กับใบบอกเมืองเพ็ชรบูรณ์ส่งขอนดอก แหน่ง เนียมและของบรรณาการเข้ามา และขอเครื่องสังเวยไปบวงสรวงเทพารักษ์ป่าขอนดอก พระนรินทรราชเสนี อ่านบอกพระยาเพ็ชรบุรี หลวงนราธิกรณฤทธิ ข้าหลวง ๒ ฉบับ เป็นความเห็นในการทำโทรเลข และที่ซึ่งจะตั้งสเตชั่นฉบับ ๑ ริโปตว่าด้วยตัดทางทำโทรเลขตั้งสเตชั่นที่จะไปต่อกับสายอังกฤษที่ด่านโป่งสแกฉบับ ๑ พระเทพาธิบดีถวายหนังสือเป็นรับคำสั่งจากเจ้าพระยามหินทร์ ให้กราบบังคมทูลด้วยเรื่องในกรมสัสดีไม่ทรงรับ ดำรัสติเตียนว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยามหินทร์เป็นผู้สำเร็จราชการในกรมสัสดี เมื่อมีการอันใดควรที่เจ้าพระยามหินทร์จะกราบบังคมทูลพระกรุณาเอง ต่อเมื่อใดเจ้าพระยามหินทร์ไม่อยู่ หรือไม่มีตัว จึงจะควรให้พระเทพากราบบังคมทูล หรือถ้าพระเทพาจะกราบทูลก็ต้องกราบบังคมทูลด้วยปาก ไม่มีธรรมเนียมที่จะล่วงข้ามหน้าผู้ใหญ่เข้ามาดังนี้ อีกประการหนึ่ง ขุนนางทุกวันนี้พอได้รับพระราชทานพานทองถึงมือแล้ว ก็เป็นเข้าวังไม่ได้ทั้งนั้น พากันดูหมิ่นพระเดชานุภาพเสียหมดแล้ว ธรรมดาเดี๋ยวนี้ขุนนางถ้าใครที่เป็นผู้น้อยจะมีหนังสือไปถึงก็ต้องมีไปถึงเสมียนทนายให้นำขึ้นกราบเรียน แต่ส่วนจะมีหนังสือถวายนั้นใช้ให้ขี้ข้ามากราบบังคมทูลแก่ขุนหลวงเอง ให้ต้องมีพระราชหัดถ์ไปทั่วทิศ ครั้งก่อนเจ้าพระยาภาณุวงศ์อยู่

พระยาพิพัฒน์มีหนังสือเข้ามาถวายเป็นทางราชการในกรมท่าครั้ง ๑ แล้วก็ได้กริ้วไป มาครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๒ แล้วถ้าใครทำดังนี้อีกจะลงพระราชอาญา เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๕ฯ ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่ายวันนี้ไม่ได้เสด็จออก โปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเข้าไปเขียนไดอรีที่ห้องไลบรารี่ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬารก็รับสั่งให้หาพระยาศรีสุนทรเข้าไป โปรดให้คิดพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอที่ประสูติใหม่ และชื่อเรือพระที่นั่งศรีลำใหม่ที่ลายเป็นนาคทั้งลำ และชื่อเรือกลไฟต่าง ๆ

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิไชย เรื่องความนายร้อยจันตะ ฟ้องหาว่าถูกผู้ร้ายปล้นทางเมืองพิไชยภรรยาตายนั้น ได้ชำระสืบสวนได้ความว่านายร้อยจันตะเป็นคนจนไปอาศัยหมื่นชำนาญอยู่ ภายหลังภรรยานายร้อยจันตะตกน้ำตายเอง พระยาพิไชยได้ยอมเรี่ยรายเงินกรมการและราษฎรให้แก่นายร้อยจันตะไปทรงติเตียนว่า ความสืบได้ว่าเป็นคนจนและภรรยาก็ตกน้ำตายเอง แล้วไปลงเอาเงินแก่ราษฎรเปล่า ๆ ให้พระยาพิไชยออกเงินของตัวเองใช้ให้เสีย เมืองอ่างทองขอศิลาหน้าเพลิงขึ้นไปเผาศพพระยาอินทรวิชิตจางวางฉะบับ ๑ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติงรูม พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ

เผ้าทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๕ฯ ๔ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชยเผ้าทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ พระยามนตรีสุริยวงศ์เผ้าทรงเรื่องจะทรงทำบุญฉลองวันที่รัชกาลปัจจุบันเท่ากับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริจะมีเทศนาปฐมสมโพธิ มีพระราชหัตถ์เลขาถึงสมเด็จกรมพระฉะบับ ๑ หม่อมเจ้าบงกชเผ้าถวายเรื่องราวฉะบับ ๑ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกหลวงอนุชิตพิทักษ์ นายพรมหาดเล็ก ข้าหลวง ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยทำการปักเสาติดอินโซเลกเตอพาดสายโทรเลข และว่าด้วยคนเกณฑ์มาแต่หัวเมืองได้มาไม่ครบตามรายบัญชีที่ส่งมา ฉะบับ ๑ ว่าด้วยทำการปักเสาโทรเลขริโปตการต่าง ๆ ที่ได้ทำและได้จ่ายเงินให้มองซิเออร์ปาวีอินยินเนียเป็นเงินเดือน ใบบอกพระยาพนมพินิตผู้รักษาเมืองศรีโสภณ ว่าด้วยจัดคนรักษาสายโทรเลขฉะบับ ๑ เมืองปราจินบุรี ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยได้แต่งให้พระปลัดคุมเงิน ๕ ชั่งขึ้นไปจ่ายซื้อสะเบียงเลี้ยงคนทำโทรเลขและจัดบรรทุกสิ่งของเครื่องสายโทรเลขขึ้นไปส่งที่เมืองอรัญประเทศตามท้องตราฉะบับ

๑ ส่งเรื่องความแขกไปตั้งซื้อกระบือ ผู้ร้ายที่บอกมาครั้งก่อนเข้ามา พระนรินทร์อ่านบอกเมืองเพ็ชรบุรี ถวายพระราชกุศลที่ได้ผูกพัทธสีมาฉะบับ ๑ พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองนนทบุรีว่าด้วยหลวงรามัญนนทเขตต์ปลัดถึงแก่กรรมฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า แล้วเสด็จประทับที่ชิดดิงรูม พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าทรงการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๆ๋ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกที่ดรออิงรูม พระยาภาสกรวงศ์ถวายตัวนายชวนบุตรพระยาเพ็ชรบุรี ๑ นายชวนบุตรพระสุนทรานุกิจ ๑ ทำราชการเป็นมหาดเล็ก แล้วมิสเตอร์เลกกีผู้ว่าการแทนกงสุลเดนมาร์กเข้าเฝ้าไม่มีการอันใด เป็นแต่เฝ้าพอให้ทรงรู้จักไว้ ครั้นแขกเมืองไปแล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อยเฝ้าถวายตัวอย่างรถโปสต์แคริช เป็นของคอเวอนเมนต์เยรมันส่งเข้ามาตอบแทนตัวอย่างเรือต่าง ๆ ที่พระราชทานออกไปนั้น ทอดพระเนตรทหารเล็ก ๆ แต่งสกอชซึ่งพระองค์เจ้าดิศวรกุมารหัดถวายสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศคู่หนึ่ง แล้วนายพลพันถวายกะโถนขนาดย่อมที่โปรดให้ทำ ๒ ใบ โปรดให้พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เขียนตั๋วสำคัญพระราชทานราคาให้แล้ว พระยามนตรีสุริยวงศ์เฝ้าทรง

การต่าง ๆ ครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองราชบุรี ๓ ฉะบับ ๆ ๑ ริโปตรายความที่ยังชำระค้างอยู่ที่ศาลเมืองราชบุรี ฉะบับ ๑ ว่าด้วยเกิดความฆ่ากันตาย ๑๓ เรื่องยังชำระอยู่ ฉะบับ ๑ ส่งรายบัญชีนักโทษจำอยู่ที่คุกเมืองราชบุรีที่สมเด็จเจ้าพระยาชำระ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศ กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้าและทอดพระเนตรตัวอย่างของต่าง ๆ ที่หม่อมเจ้าประวิชเขียน แล้วเสด็จไปประทับที่ซิตติงรูม กรมหมื่นประจักษ์พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ พระยาภาสกรวงศ์เฝ้าทรงเรื่องการที่จะโสกันต์แห่ทางในในเดือน ๖ นี้ และทรงราชการต่าง ๆ จนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๆ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกประชุมที่ห้องออกขุนนางตามเคย ผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ ประชุมปรึกษาราชการอยู่จนเวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จไปประทับที่ซิตติงรูม สมเด็จพระเจ้า

น้องยาเธอพระองค์น้อย กรมหมื่นนเรศร พระองค์เจ้าศรีสิทธิ ธงไชย พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้า ทรงฎีกาและราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

วันนี้เจริญพระพุทธมนต์ยกยอดพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จออกมาทรงจุดเทียน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ๒๐ รูป กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์เป็นประธาน

ที่พระพุทธมนเทียรทำบุญวันประสูติ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าจิตรเจริญเสด็จไปจุดเทียนสดับปกรณ์เทศนา

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนางเพราะไม่ใคร่ทรงสบาย โปรดให้พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เข้าไปเขียนพระราชหัตถ์เลขาที่ลานพระที่นั่งดำรงสวัสดิ์อนัญวงศ์ จนเวลา ๔ ทุ่มเศษ

วัน ๖ ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าโมงเศษเป็นพระฤกษ์กำหนดจะได้ยกยอดพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท แต่ยังไม่บรรทมตื่นจึงเลื่อนพระฤกษ์ไปเวลา ๔ โมง เวลาเช้า ๒ โมงเศษโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศเสด็จออกมาทรงประเคนให้พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสียก่อน

ครั้นเวลา ๔ โมงเช้า เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคมทรง

จุดเทียนนมัสการกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วเสด็จมาประทับที่พระทวารข้างมุขหน้าด้านใต้ ทรงชักรอกยกยอดพุ่มข้าวบิณฑ์พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาททั้ง ๕ ยอด แล้วเสด็จมาประทับตรัสกับกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระวันรัตครู่หนึ่ง ทรงประเคนไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนาถวายไชยมงคล แล้วถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับบนพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ พระองค์ แล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโรงเรียน และที่อยู่นักเรียนทหารที่พระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งพระองค์เจ้าดิศวรกุมารทรงจัดขึ้นและเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโรงปี่นจนตลอดกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านใต้แล้วเสด็จกลับทางเดิม เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งอนันตสมาคม

วัน ๗ ๙ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๔ โมงกับ ๑๕ มินิตครึ่ง หม่อมเจ้าสายในกรมหมื่นภูมินทรภักดีประสูติพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าชาย ๑

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก กรมหมื่นอดิศรเฝ้า แล้ว

พระยารัตนโกษาเฝ้า แล้วพระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชยอ่านฎีกาถวาย จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษพระยามนตรีสุริยวงศ์เฝ้าถวายม้าผ่านดำตัว ๑ โปรดเกล้า ฯ สั่งเจ้าหมื่นสรรเพธภักดีให้ขึ้นระวางเป็นม้าต้น แล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองพิไชยขอรับพระราชทานปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดมหาธาตุในเมืองพิไชย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงิน ๒๐ ชั่งให้พระยาพิไชยคนเก่าขึ้นไปทำไว้นั้นฉะบับ ๑ เมืองอุทัยธานีขอรับพระราชทานศิลาหน้าเพลิงขึ้นไปเผาศพพระศรีสุนทรเทพปลัดฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองปทุมธานีส่งเงินปี่จีนฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศตรัสกับกรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการครู่หนึ่ง แล้วเสด็จขึ้นประทับที่ชั้นบนมุขกระสันด้านตะวันออกทรงเครื่องใหญ่ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๑๐ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์พระยารัตนโกษาเฝ้าทอดพระเนตรแผนที่นา ซึ่งซื้อพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอแล้วทรงพระราชหัตถเล่ขา และทรงฎีกาต่าง ๆ พระยานานาพิธภาษีเฝ้าถวายบานพะแนกภาษีต่าง ๆ นายพิจารณ์สรรพกิจถวายเรื่องความมรดก เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอก

เมืองพนัสนิคมส่งเงินปี้จีนฉะบับ ๑ พระนรินทรราชเสนีนำหลวงอนุรักษ์ภักดี ซึ่งจะเป็นที่พระสุนทรบริรักษ์ผู้ช่วยราชการเมืองราชบุรี ๑ นายฉายมหาดเล็กบุตรพระยาราชบุรีซึ่งจะเป็นที่หลวงอนุรักษ์ภักดี ๑ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและซิตติ้งรูม พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าทรงการต่าง ๆ พระราชทานพระบรมรูปแก่กรมวังพระรูป ๑ กรมประจักษ์เฝ้าถวายเครื่องปิ้งไข่อย่างใหม่ใช้กอฮอล์เครื่อง ๑ เวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๑๑ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ วันนี้พระยาไชยสุรินทร์ป่วยเป็นริดสีดวงถึงแก่กรรม พระยาไชยสุรินทร์คนนี้ชื่อเจียมเป็นบุตรพระยาราชภักดี (ช้าง) เดิมได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงเดิมได้เป็นพระพี่เลี้ยงตั้งแต่แรกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประสูติ ครั้นเมื่อตั้งกรมก็ได้เป็นที่ขุนพินิตประชานาถเจ้ากรม ครั้นได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ โปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระยาไชยสุรินทร์ผู้รักษาพระคลังข้างที่ และว่าพระคลังสวนและตึกเรือนโรงของหลวงซึ่งให้คนเช่าทั้งปวง ได้พระราชทานพานทองกลม เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนับถือว่าพระยาราชภักดีช้างนั้นเป็นหม่อมราชวงศ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระอาลัยเป็นอันมาก พระราชทานโกศใส่ศพเป็นเกียรติยศ

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก เจ้าพระยาสุรวงศ์เฝ้าทรงปรึกษาราชการและการต่าง ๆ แล้วพระองค์เจ้าศรีสิทธิ์เฝ้าทรงฎีกา กรมหมื่นภูธเรศ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าทรงราชการต่าง ๆ เจ้าหมื่นสรรเพธเฝ้าถวายตัวม้าต้นทั้งปวงที่หน้าพระที่นั่ง เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำเศษ เสด็จลงตำหนักหม่อมเจ้าสาย สมโภช ๓ วัน พระเจ้าลูกเธอที่ประสูติใหม่สมโภชแล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ๑๒ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระองค์เจ้าศรีสิทธิ์เฝ้าทรงฎีกา กรมพิชิตเฝ้าทรงการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น ทรงเครื่องแล้วเสด็จออกประทับดรออิงรูม มิสเตอร์กุตซอล์ต ผู้ว่าการแทนกงสุลออสเตรียฮังการี และว่าที่กงสุลกรุงฮาวายเฝ้ากราบถวายบังคมลากลับออกไปเมืองนอก ทรงปราศรัยตามธรรมเนียม แล้วเสด็จประทับที่ซิตติงรูม กรมหมื่นพิชิต พระยานรรัตน์เฝ้าครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองอุบลราชธานี ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ป่วย กับว่าด้วยอ้ายแรดผู้ร้ายให้ทัณฑ์บนไว้ว่าจะไม่กระทำโจรกรรมอีกต่อไป ถ้าทำอีกให้ฆ่าเสีย บัดนี้อ้ายแรดไปกระทำโจรกรรมเข้าอีกจะเอาตัวมาชำระ ท้าวพัดแย่งไปชำระเสียมสอนให้ซัดวุ่น

วายไป และว่าท้าวพัดประพฤติหยาบคายต่าง ๆ ขอทหารกรมช้างไปรักษาเมืองและให้จับท้าวพัดด้วย ฉะบับ ๑ กล่าวโทษท้าวพัดเปนข้อฉกรรจ์บ้าง มิฉกรรจ์บ้าง รวม ๗ ข้อ และกล่าวโทษพระเรืองไชยชนะ พระอมรรณใจว่ากระด้างกระเดื่องต่าง ๆ มีขาดถือน้ำเปนต้น ขอถอดตั้งใหม่จะโปรดให้พระยาศรีไปชำระสอบสวนดู แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศกรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้าแล้วเสด็จประทับที่ซิตติงรูม กรมหมื่นประจักษ์ กรมหมื่นเทวะวงศ์ นายสรพลเรืองเดช เฝ้าทรงราชการต่าง ๆ จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๘ ทุ่มเศษเกิดเพลิงไหม้ที่ตลาดน้อย ไหม้ประมาณเรือน ๑๐๐ หลังเศษ เวลา ๓ ยามเศษจึงดับ

วัน ๔ ๑๓ ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษทรงฉลองพระองค์ยันต์เจ้าดำพระภูษาสีกรมท่า ถุงพระบาทขาวเสด็จออกตรัสกับพระยาเทพประชุน ด้วยเรื่องความนกุดาตรังกับพระยาปลิกครู่หนึ่ง ตรัสกับพระยาศรีสุนทรครู่หนึ่ง เสด็จขึ้นทรงพระราชยานไปประทับท่าราชวรดิฐเสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งกราบไปประทับฉนวนวัดประยุรวงศาวาสเสด็จขึ้นทรงพระราชยานไปประทับพลับพลาหน้าวัดบุบผารามโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าจิตรเจริญเข้าไปบังสกุลและวางธูปเทียนที่ในเมรุ แล้วทรงจุดผักแคไปพระราชทานเพลิงศพพึ่งมารดา

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีที่ในเมรุ แล้วประทับตรัสกับเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีครู่ ๑ เสด็จทรงพระราชยานมาลงเรือพระที่นั่งกลับพระบรมมหาราชวังทางเดิม

วัน ๕ ๗ ๑๔ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออกประชุมปรึกษาราชการตามเคย ผู้ที่มาประชุมวันนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย ๑ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๑ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช ๑ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ๑ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ๑ เจ้าพระยาพลเทพ ๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ๑ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ๑ เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จขึ้นทรงเครื่อง แล้วเสด็จออกประทับที่ชิตติงรูม กรมหมื่นพิชิตเฝ้า ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับดรออิงรูมแฮรวอนเกรงกิงสุลเยรมัน ๑ มิสเตอร์เฮนริกล่ามในศาลที่ว่าการกงสุล ๑ เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลอุทธรณ์เสนาบดีรวม ๔ เรื่องแจ้งอยู่ในมินิต ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เรียบเรียงไว้แล้วนั้น ครั้นแขกเมืองกราบถวายบังคมลาไปแล้ว กรมหมื่นพิชิตเฝ้าครู่หนึ่งเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอก

เมืองชลบุรีส่งเงินปีจีนฉะบับ ๑ เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศตรัสกับกรมหมื่นเทวะวงศ์ครู่หนึ่ง เสด็จประทับซิตติงรูม พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เฝ้าทรงแก้ร่างมินิตถ้อยคำที่กงสุลเยรมันเฝ้าวันนี้จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๑๕ ๗ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๒ โมงเศษเสด็จออกทรงรถพระที่นั่ง สมเด็จพระนางเจ้า และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์โต สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ กับข้าราชการฝ่ายใน ๒ ตามเสด็จพระราชดำเนินบนรถพระที่นั่ง พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายในตามเสด็จพระราชดำเนินรถอื่นอีกเป็นกระบวนข้างใน ออกประตูพิมานไชยศรี วิเศษไชยศรี เลี้ยวป้อมเผด็จดัษกร ลงทางถนนบำรุงเมืองไปเลี้ยวข้างสะพานช้างโรงสี ไปตามถนนข้างสวนสราญรมย์ ไปขึ้นสะพานมอญ ลงไปตามถนนเจริญกรุง ออกประตูพระนครลงไปทางสะพานวัดมหาพฤฒารามไปจนถนนตัดใหม่ไปทางศาลาแดง ไปหยุดทอดพระเนตรเครื่องจักรขุดคลองข้างสระปทุมวันครู่หนึ่ง ไปประทับรถพระที่นั่งที่หน้าสะพานหกเสร็จ ทรงพระราชดำเนินไปประทับณเกาะใหญ่กลางสระประพาสอยู่ที่พระตำหนัก ซึ่งเจ้าหมื่นไวยวรนารถทำรับเสด็จเป็นที่ประพาส ประทับอยู่จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จกลับขึ้นทรงรถพระที่นั่งมาประทับที่หน้าวังสมเด็จ

พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทอดพระเนตรอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จมาประทับที่วังพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ทอดพระเนตรสวนที่หลังตำหนัก แล้วเสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งกลับทางถนนบำรุงเมือง เข้าประตูพระนครมาประทับพระบรมมหาราชวัง เสด็จประทับที่ชิตติงรูม กรมหมื่นเทวะวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าทรงการต่าง ๆ จนเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๑๔ ๆ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยามหามนตรีเฝ้าด้วยจะทำเสื่อผีพายเรือพระที่นั่ง และทูลด้วยม่านสีและโขนเรือพระที่นั่งลำใหม่นั้น จะขอให้ทำเป็นลายนาคทั้งสิ้นตามลายเรือพระที่นั่ง ทรงพระราชหัตถ์ไปรเวตไปถามข่าวหมอดีนที่ภรรยาตาย แล้วทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระยามนตรีสุริยวงศ์เฝ้าด้วยเรื่องจะปักหน้าโขนเรือพระที่นั่งลำใหม่ แล้วมิสเตอร์แบตแมนนายห้างรามเซกอมปนีเฝ้าถวายดอกไม้ธูปเทียน กราบถวายบังคมลาไปเมืองนอกแล้วเสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จเข้าในพระอุโบสถทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วเสด็จขึ้นไปสรงน้ำเปลื้องเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรัตนปฏิมากรแก้วมรกตทรงเครื่องตามคิมหันตฤดู แล้วเสด็จมาสรงน้ำเปลี่ยนพระรัศมีพระสัมพุทธพรรณี และสรงน้ำพระพุทธยอดฟ้า

พระพุทธเลิศหล้า แล้วพระราชทานน้ำสังข์แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และทรงสุหร่ายปรายพระราชทานข้าราชการทั้งปวง ครั้นเวียนเทียนสมโภชแล้วเสด็จมาประทับที่หน้าพระอุโบสถ พระราชทานสัญญาบัตรอย่างกลางให้แฮรเอดวิลมิลเลอ เป็นหลวงปฏิบัติราชประสงค์ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวังทางเดิม ทรงการต่าง ๆ ที่ชิดติงรูม จนเวลายามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ๒ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระยาเจริญราชไมตรีเฝ้าทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เฝ้า แล้วเสด็จทรงพระราชยานไปประทับที่โรงทำพระเบ็ญจา กรมขุนขัติยกัลยาที่หน้าวังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ประทับตรัสกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอที่นั้นครู่หนึ่ง เสด็จไปทอดพระเนตรพระเมรุ และพระที่นั่งทรงธรรมพลับพลามวยและโรงพักโรงเลี้ยงต่าง ๆ แล้วเสด็จกลับทางเดิม แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๒ ๓ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออกทรงราชการต่าง ๆ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้า แล้วพระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชยเฝ้าทรงฎีกา จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับดรอวิงรูม มิส

เตอร์บูรเออกงสุลเยรมันที่ ๒ เฝ้ากราบถวายบังคมลากลับไปเมืองนอก ทรงปราศรัยตามธรรมเนียม ครั้นกงสุลไปแล้ว พระยาภาสกรวงศ์ทูลนำนายอัดบุตรเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์กราบถวายบังคมลา ไปเรียนหนังสือที่เมืองเยรมันกับมิสเตอร์บูรเออนั้น แล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกพระยาอาหารบริรักษ์ ข้าหลวงกรมการกรุงเก่าว่าด้วยทำพิธีลงมือเดินนาฉะบับ ๑ เมืองสุพรรณบุรีว่าด้วยหลวงสุนทรพิทักษ์ผู้ช่วยถึงแก่กรรมฉะบับ ๑ เมืองเสียมราฐ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่าด้วยหลวงพิทักษ์สุนทรผู้ช่วยถึงแก่กรรม ฉะบับ ๑ ว่าด้วยทำการโทรเลข เมืองหล่มศักดิ์ส่งเงินปี่จีนฉะบับ ๑ เมืองพิษณุโลกส่งเงินส่วยเลขฉะบับ ๑ พระยาราชวรานุกูลทูลนำหลวงจินดารักษ์กราบถวายบังคมลาไปเดินนา แล้วพระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองเพ็ชรบุรี ๒ ฉะบับส่งเงินค่านาฉะบับ ๑ ส่งเงินปี่จีนฉะบับ ๑ พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองสมุทรปราการเรื่องจีนเหยียงบรรทุกฝิ่นเข้ามาโดยเรือ พระสวัสดิ์วามดิฐจับได้เอาตัวขังไว้ที่โรงภาษี จีนเหยียงแย่งมีดจากผู้คุมแทงตัวตาย ได้ถามปากคำแต่เมื่อยังไม่ตายให้การว่าต้องจับขังไว้ลำบาก จึงฆ่าตัวตายเสีย เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูม กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นเทวะวงศ์ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าจนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๆ ๔ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทรงการต่างๆ พระยาเจริญราชไมตรีเฝ้า แล้วทรงฎีกาและเรื่องความต่างๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย เจ้าหมื่นสรรเพธภักดีเฝ้า จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองนครพนม เมืองสกลนคร เมืองไชยบุรี เมืองท่าอุเทน เมืองมุกดาหาร รวม ๕ หัวเมืองเข้าชื่อกันบอกมาฉะบับ ๑ ว่าด้วยความกุนถังขุนนางญวนถือหนังสือขุนนางผู้ใหญ่เมืองญวนเข้ามาเกลี้ยกล่อมครัวญวนซึ่งสามิภักดิ์มาแต่ก่อน เห็นว่าจะมาชักคนออกนอกพระราชอาณาเขตต์ จึ่งส่งต้นหนังสือมา ๕ ฉะบับ เป็นอักษรลาว ๓ ฉะบับๆ ๑ เป็นหนังสือลาวหัวเมืองขึ้นญวนมีมาถึงเมืองทั้ง ๕ นี้ ว่าด้วยเจ้าฟ้ากรุงเวียดนามให้กวางซุนถังเข้ามาเกลี้ยกล่อมพวกครัวญวนที่เข้ามาอยู่ในแดนไทย ถ้าจะกลับออกไปให้ช่วยส่งเสีย ให้ทหารช้างม้าออกไป ฉะบับ ๑ ว่าด้วยเจ้าฟ้าเวียดนาม ให้กวางเฮียบปุนถังเข้ามาเกลี้ยกล่อมขอครัวญวนออกไป ให้ช่วยเจือจานออกไปอย่าให้ขัดสน ฉะบับ ๑ ขอให้ช่วยต้อนครัวญวนเหล่านี้กลับออกไปโดยสะดวก กับเป็นหนังสือญวนอีก ๒ ฉะบับ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พระสวัสดิ์วามดิฐ แปลได้ความว่าฉะบับ ๑ เป็นหนังสือขุนนางเมืองญวน ขอให้ส่งพวกครัวญวนซึ่งหนีข้าวแพงในเมืองญวนเข้ามาอยู่

ในแดนไทย กลับออกไป ฉะบับ ๑ เป็นคำสั่งว่าที่ว่างเปล่าอยู่ให้ราษฎรเร่งทำนาใน ๓ เดือนนี้ เมื่อทำได้ครบ ๓ ปีมีผลอย่างไรให้บอกออกไปจะให้รางวัล ดำรัสว่าธรรมดาญวน ถ้าเป็นไมตรีกันเข้าที่ใดแล้วเป็นต้องแคะได้เก็บเล็กเล็มน้อยจู้จี้ดังนี้เสมอ เราก็มีแต่ไม่ให้เสียก็แล้วกัน เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศแล้วประทับซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วัน ๔ ๕ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์น้อย พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ และพระยามหามนตรีเฝ้าทรงราชการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จขึ้น เวลาทุ่มเศษเสด็จออกที่พระพุทธนิเวศน์ทำบุญวันประสูติสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และกรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ พระสงฆ์วัดพระเชตุพน ๑๐ รูป วัดรัษฎาธิฐานวัดกาญจนสิงหาศน์รวม ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์ธรรมจักรกัปวัตนสูตรจบแล้วสดับปกรณ์ พระโพธิวงศ์ถวายเทศนากัณฑ์ ๑ ทรงแจกเงินเจ้านาย แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๕ ๖ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกทรงฎีกาและการต่าง ๆ กรมหมื่นพิชิตปรีชากรเฝ้า เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้นทรงเครื่อง แล้ว

เสด็จออกประทับห้องรับแขกเมือง มิสเตอร์กูลด์ซึ่งจะเป็นกงสุลอังกฤษอยู่ที่เมืองเชียงใหม่เข้าเฝ้าทรงปราศรัยตามธรรมเนียมแล้วเสด็จขึ้น

วันนี้สวดมนต์สมโภชเดือนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ซึ่งประสูติใหม่ที่พระตำหนัก แต่เป็นธรรมเนียมไม่เคยเสด็จลง พระบรมวงศานุวงศ์เข้าไปเวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองตากว่าด้วยมิสเตอร์แมกกาซี กับนายศรีซายันเมเยอร์ไปทำแผนที่ในเขตต์แดนเมืองตาก เจ้าราชภาคิไนยเมืองเชียงใหม่ จัดช้างมาให้ และว่าด้วยมิสเตอร์แมกกาซีเป็นไข้คลั่งเพ้อเสียจริต ได้พามารักษาที่บ้านมิสเตอร์กิวิน โปรดให้เรียกกลับ ใบบอกเมืองมหาสารคาม ๔ ฉะบับ ว่าด้วยส่งเงินแทนส่วยเร่ว กับว่าได้จัดข้าวขึ้นฉางไว้จ่ายราชการและถวายพระราชกุศลที่ได้บวชภิกษุ และทอดกฐินฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระพิทักษ์นราการเจ้าเมืองวาปีประทุมถึงแก่กรรม ขอท้าวโพธิสารเป็นแทนฉะบับ ๑ ขอตั้งบ้านท่าหอขวางเป็นเมือง ขอท้าวสุริโยเป็นเจ้าเมือง ท้าวมหาราชเป็นอุปฮาดฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระสุวรรณวงศาพาครอบครัวไปตั้งชำระความตามใจตนอยู่ที่บ้านนาคาแขวงเมืองมหาสารคาม ราษฎรได้ความเดือดร้อนขอให้ไปเสียจากที่นั้นฉะบับ ๑ กับนำท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร ท้าวมหาราชเข้าเฝ้าถวายขี้ผึ้ง พระยาเทพวรชุนอ่านบอก พระอนุรักษ์โยธาข้าหลวงกับผู้ว่าราชการเมืองตะกั่วป่า เมืองกระบี่ เมืองตะกั่วทุ่ง

เมืองคีรีรัตนนิคม ว่าด้วยตัดสินความพวกจีนยี่หงี จีนโอเซ่ง วิวาทกัน ส่งสำเนาหนังสือที่มีไปถึงหลวงทวีปสยามกิจ ส่งคำหาให้การพะยานตัดสินไปนั้นมาด้วยฉะบับ ๑ เมืองกลันตันว่าด้วยได้รับพระราชทานเหรียญสตพรรษมาลาฉะบับ ๑ ส่งตั้งให้หมื่นสถานไพชยนต์เป็นนายศรีสุภการผู้ช่วยกรมวัง น้องหลวงอนุรักษ์ภักดีเป็นพระสุนทรบริรักษ์ นายฉายบุตรพระยาราชบุรี เป็นหลวงอนุรักษ์ภักดี ผู้ช่วยเมืองราชบุรีทั้ง ๒ คน แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศและชิตติงรูม ทรงราชการต่าง ๆ จนยามเศษเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๗ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกประชุมต่างกรมเสนาบดีตามเคย เลิกประชุมแล้วเสด็จประทับชิตติงรูม พระยาศรีสุนทรเฝ้า คิดพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ซึ่งจะสมโภชเดือนวันนี้ ตกลงว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงศภูวนาถ นริศรราชมหามกุฎวงศ์ จุฬาลงกรณนรินทร สยามพิชิตินทรวรางกูร สมบูรณ์พิสุทธิชาติ วิมโลภาสอุภัยปักษ์อรรควรรัตนขัติยราชกุมาร ทรงการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จลงพระตำหนักสมโภชเดือนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ สมโภชแล้วเสด็จขึ้น

อนึ่งวันนี้พระราชทาน ไลย บุตรเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ ไปเป็นภรรยาเจ้าหมื่นไวยวรนารถ

วัน ๗ ๆ ๘ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าโมง ๑ เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับท่าราชวรดิฐ เสด็จลงเรือพระที่นั่งเวสาตรี แล่นลงไปตามลำแม่น้ำถึงเมืองสมุทรปราการ ทอดสมอเรือพระที่นั่งหน้าป้อมเสือซ่อนเล็บ เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งโบต ๑๒ กระเชียงไปประทับที่สะพานหน้าป้อม กรมพระราชวังเสด็จลงไปรับเสด็จอยู่ที่นั่นด้วย เสด็จขึ้นทอดพระเนตรเชิงเทินป้อม ซึ่งกรมพระราชวังเป็นแม่งานทรงทำ แล้วประทับตรัสอยู่ครู่หนึ่ง เสด็จกลับลงทรงเรือพระที่นั่งโบตโปรดเกล้า ๆ ให้กรมพระราชวังตามเสด็จในเรือพระที่นั่งด้วย ตีกระเชียงไปประทับสะพานน้ำป้อมผีเสือสมุทร เสด็จขึ้นทอดพระเนตรป้อมและรางปืนที่ทำใหม่ แล้วหลวงรณยุทธโยธินทร์หัดทหารปืนใหญ่ลองยิงปืนติดดินดำถวายทอดพระเนตร ดิน ๒๕ ปอนด์ยิง ๔ กระบอก ๖ คราว เป็น ๒๔ นัด ครั้นเลิกยิงแล้ว ศิลาซึ่งทำเป็นหางเหยี่ยวประดับป้อมที่ใต้กระบอกปืนแตกกระจายไปหมด ป้อมใช้เรียบศิลาอย่างนี้สู้ถมดินไม่ได้ เป็นแต่ยิงเล่นดินเปล่า ยังไม่ทันถูกลูกปืนข้าศึกก็แตกไปหมด ทอดพระเนตรที่ไว้ดินปืน และทหารยิงปืนเคตริงกันบนยอดเสาธง และทอดพระเนตรการทำป้อม แล้วเสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งโบต

มาประทับเรือพระที่นั่งเวสาตรี เวลาบ่ายถอนสมอเรือพระที่นั่งกลับขึ้นมาตามลำแม่น้ำ ถึงท่าราชวรดิฐ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วัน ๑ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออก พระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชย พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเฝ้าทรงฎีกาและการต่าง ๆ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี พระสุธรรมไมตรีเฝ้า เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษเสด็จออกขุนนาง พระศรีเสนาอ่านบอกเมืองตาก เรื่องผู้ร้ายปล้นฆ่าคุณะกะเหรียงสัปเยกต์อังกฤษตายกับพวกอีก ที่ด่านทางจะไปเมืองเมียรวดี ส่งหนังสือพระไชยสงครามนายด่านซึ่งบอกมาถึงพระยาสุจริต และส่งต้นหนังสือยาโจโฮะเจ้าเมืองเมียรวดี ขอให้เร่งสืบจับผู้ร้ายรายนี้ให้ได้ พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกพระอนุรักษ์โยธาข้าหลวง ว่าด้วยไปสืบจับจีนพวกยี่หุ้ยผู้ร้ายที่เมืองสะตูล และว่าด้วยจะชำระผู้ร้ายที่หนีไปปีนัง และริปอตการในเมืองสะตูลไม่มั่นคงแข็งแรง ส่งสำเนาหนังสือพระยาสะตูลถึงเลฟเตอร์แนนต์คอเวอนเนอเมืองปีนังบอกเรื่องผู้ร้ายรายนี้หนีไปปีนัง ขอตัวผู้ร้ายที่จับไว้ได้มาชำระฉบับ ๑ สำเนาหนังสือพระยาสะตูลถึงหลวงทวีปสยามกิจ บอกเรื่องผู้ร้ายและให้ส่งหนังสือถึงเลฟเตอร์แนนต์คอเวอนเนอ และให้ช่วย

พูดขอตัวผู้ร้ายด้วยฉะบับ ๑ พระยาพิพัฒนโกษาอ่านบอกเมืองจันทบุรี เรื่องความวิวาทตีกันตายในวัดเทียนหักได้ชำระยังไม่รับเปนสัตย์ส่งความเข้ามาฉะบับ ๑ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรตั้งนายดั่นซายันต์ทหารม้าตรุบ ๑ ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เปนหลวงสุรยุทธโยธาหารครเนต ๑ หลวงสุนทรพิทักษ์ผู้ช่วยเปนพระนครพราหมณ์ปลัดเมืองลพบุรี ๑ แล้วเสด็จขึ้นประทับออฟฟิศตรัสกับกรมหมื่นเทวะวงศ์ครู่หนึ่ง เสด็จไปทอดพระเนตรทิมดาบห้องเครื่องโรงรถ สังฆาศนศาลาและหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งทำขึ้นใหม่ตลอดแถว เปนวันสวดมนต์ฉลองวันนี้ทุกแห่งแล้วเสด็จมาประทับชิตติงรูม กรมหมื่นเทวะวงศ์เฝ้า ทรงราชการต่าง ๆ จนเวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

อนึ่งเวลาวันนี้เที่ยง พระยาอนุชิตชาญไชย (อ่น) ซึ่งเปนวงศ์ตระกูลเนื่องมาแต่เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศกรุงเก่า ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา

วัน ๒ ๑๐ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เสด็จออก กรมหมื่นพิชิตปรีชากรพระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชยเฝ้า โปรดเกล้า ฯ มอบการประทับฟ้องใส่บทพระธรรมนูญ ซึ่งพระยาอนุชิตชาญไชยที่ถึงแก่กรรมว่าอยู่นั้น ให้พระองค์เจ้าศรีสิทธิธงไชยทำต่อไป แล้วทรงฎีกาแล้วกรมหมื่นภูธเรศ กรมหมื่นเทวะวงศ์ เจ้าหมื่นสรรเพธเฝ้า

ทรงการต่าง ๆ จนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จขึ้น

เวลายามเศษเสด็จลงพระพุทธนิเวศน์ทำบุญวันประสูติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลาเช้าวันนี้พระสงฆ์วัดราชโอรส ๑๐ รูป วัดหนังสำหรับพระอัฏฐิกรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย ๕ รูปรับพระราชทานฉัน ครั้นเวลาค่ำนิมนต์เจริญพระพุทธมนต์แล้วพระธรรมวโรดมถวายเทศนากัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จขึ้น

วัน ๓ ๑๑ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศดำทหารมหาดเล็ก ทรงสตาจุลจอมเกล้ากับจักรีดารา เสด็จออกประทับดรอวิงรูม พร้อมด้วยตำรวจทหารกรมวังมหาดเล็กแต่งเต็มยศพร้อมกัน แฮรวอนเกรงกิ๊กงสุลเยรมันกับมิสเตอร์เฮนริกล่าม เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้าอาลฟองโซที่ ๑๒ พระเจ้ากรุงสเปญแสดงความยินดีที่พระมเหสีกวีนมาเรียคฤสตินาประสูติพระราชบุตรีองค์ ๑ และเพราะเขาได้รับฝากการกงสุลสเปญซึ่งยกมาแต่กงสุลอังกฤษด้วย ทรงตรัสยินดีที่ได้ทรงรับพระราชสาส์นและทรงปราศรัยกงสุลครู่หนึ่ง กงสุลก็กราบถวายบังคมลาไปแล้วเสด็จประทับซิตติงรูมทรงราชการต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อย กรมหมื่นพิชิต พระยามนตรี พระยานรรัตน์ พระนายสรรเพธเฝ้า เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จขึ้น

เวลาทุ่มเศษ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรง

พระราชยานไปประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศถวายศีล แล้วพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในการตั้งน้ำวงด้ายพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ครั้นสวดมนต์จบ แล้วเสด็จออกขุนนางที่นั้น พระยาราชวรานุกูลนำหลวงภักดีณรงค์กราบถวายบังคมลาไปจัดการเมืองอุบล พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกหลวงทรงสุรเดชข้าหลวงเมืองราชบุรี ว่าด้วยการชำระผู้ร้ายฉะบับ ๑ แล้วเสด็จขึ้นทางเดิมนั้น

วัน ๔ ๑๒ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนนมัสการ ทรงศีลแล้ว ครั้นได้พระฤกษ์ทรงถวายเทียนชะนวนแก่กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จไปทรงจุดเทียนไชยสำหรับพระราชพิธีที่หน้าเตียงมณฑลพระสวด แล้วทรงประเคนพระสงฆ์รับพระราชทานฉัน ในการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ครั้นพระฉันแล้วพระพิธีธรรมประจำสวดท้องภาณต่อไปตลอดพระราชพิธี แล้วเสด็จกลับทางเดิม

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกทรงรถพระที่นั่งไปทางหน้าวัดพระเชตุพนไปประทับที่ประตูช่องกุดออกสุนันทาลัย เสด็จขึ้นทรงพระราชยาน ไปประทับโรงพิธีซึ่งจะก่อพระฤกษ์ตึกหลวงข้างด้านเหนือในที่สุนันทาลัย ทรงจุดเทียนนมัสการ พระมงคลเทพมุนีถวายศีลแล้วเสด็จมาทรงจับแท่งศิลาฤกษ์ โรยรอยวางได้ที่

มีประโคมตามธรรมเนียม แล้วทรงก่อด้วยอิฐ เงิน ทอง นาก และโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ทรงก่อองค์ละแผ่น ครั้นพระสงฆ์ถวายอติเรก แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโรงเรียนของสมเด็จพระนางเจ้าหลังข้างใต้คู่กับหลังที่ก่อใหม่นี้ แล้วเสด็จทรงรถพระที่นั่งกลับมาประทับณพระเมรุท้องสนามหลวงทอดพระเนตรนายด้านทำการทั่วทั้งพระเมรุครู่หนึ่ง เสด็จกลับขึ้นทรงรถพระที่นั่งกลับพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงพระราชยานไปประทับที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเหมือนเวลาเช้านี้ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ครั้นพระกลับแล้วเสด็จออกขุนนางที่นั้น พระนรินทรราชเสนีอ่านบอกเมืองนครศรีธรรมราชส่งเงินค่านาฉะบับ ๑ ส่งเงินปีจีนฉะบับ ๑ เมืองเพ็ชรบุรีว่าด้วยผู้ร้ายปล้น ๔ ราย แล้วนำพระสุนทรบริรักษ์หลวงพิทักษ์สุนทรผู้ช่วยราชการเมืองราชบุรีกราบถวายบังคมลากลับไปเมือง แล้วเสด็จกลับทางเดิม

วัน ๕ ๑๓ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าวันนี้ ไม่ได้เสด็จออกทรงประเคนที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โปรดให้เลี้ยงพระเสีย

เวลาค่ำเสด็จออกทรงพระราชยาน ไปประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ครั้นสวดมนต์จบแล้วเสด็จออกขุนนางที่นั้นไม่มีใบ

บอกอันใด ประทับตรัสการต่างๆ อยู่จนยามเศษเสด็จกลับทางเดิม

วัน ๖ ๑๔ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ ทรงฉลองพระองค์ครึ่งยศดำทหารมหาดเล็กทรงสตานพรัตนจักรีดารา และตรามหาจักรีเสด็จออกทรงพระราชยานไปในพระบวรราชวัง เสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งพุทไธศวรรย์ ทรงจุดเทียนนมัสการสมเด็จพระวันรัตถวายศีล ครั้นได้พระฤกษ์ทรงรดน้ำสังข์พระราชทานและโสกันต์พระวรวงศ์เธอชั้น ๒ พระองค์เจ้ากาญจโนภาศรัสมี ๑ พระองค์เจ้าชายสุทัศนิภาธร ๑ หม่อมเจ้าประไภยในพระบวรวงศ์เธอชั้น ๑ พระองค์เจ้ายุคุนธร ๑ ครั้นทรงเจริญพระเกศาพระราชทานส่วน ๑ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงส่วน ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ทรงส่วน ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงรดน้ำพระราชทานออกทางพระแกลริมฉากด้านตะวันออก พระที่นั่งพุทไธศวรรย์ ครั้นสรงแล้วเสด็จทรงพระราชยานกลับพระบรมมหาราชวัง ประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททรงจุดเทียนนมัสการ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ถวายศีล แล้วทรงรดน้ำสังข์เกศากันต์หม่อมเจ้าตุ้มในกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ หม่อมเจ้าชายเล็กในกรมขุนวรจักรธรานุภาพ ๑ หม่อมเจ้าประพาพรัตนในกรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ ๑ หม่อมเจ้าเสมอนุวงศ์ในพระองค์เจ้าเบ็ญจางค์ ๑ โปรดให้กรมหลวงวรศักดาพิศาลทรงส่วน ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอทรงส่วน ๑

แล้วเสด็จไปทรงรดน้ำพระพุทธมนต์พระราชทานที่เขาไกรลาศและเบญจา แล้วเสด็จมาปฏิบัติพระสงฆ์รับพระราชทานฉันบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ครั้นฉันแล้วพระโพธิวงศ์ประกาศราชพิธีเชิญเทพยดา แล้วโปรดให้หม่อมเจ้าที่เกศากันต์ถวายของพระแล้วเสด็จขึ้น

เวลาย่ำค่ำ เสด็จออกประทับเกยหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทอดพระเนตรกระบวนแห่ พระสงฆ์เข้าประตูพิมานไชยศรี ไปขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วเสด็จทรงพระราชยานไปประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ จบแล้วพระโพธิวงศ์ประกาศเทพยดา แล้วพระครูคู่สวดเจริญพระธรรมจักรกัปวัตนสูตรจบ ๑มหาสมัยสูตรจบ ๑ แล้วพระพิธีธรรมวัดต่าง ๆ ขึ้นสวดภาณยักษ์ภาณพระคั่นกันเป็นลำดับไป ยิงปืนอาฏานาตามเคยครั้นจบที่ ๓ จบแล้วเสด็จขึ้นทางเดิม

วัน ๗ ๑๕ ฯ ๔ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๔๔

เวลาเช้าวันนี้ หาได้เสด็จพระราชดำเนินออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไม่ โปรดเกล้า ฯ ให้เลี้ยงพระสงฆ์ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ดับเทียนไชย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอทรงเจิมพระเครื่องทั้งปวงตามเคย
